

TUDOMÁNYOS SZEMLE

KANT.

— Születésének 200 éves fordulójára. —

1724 április 22-én született az emberi gondolkozás történetének az a hőse, akit földi életében *Kant* Imanuelnek hívtak. Ez év április 22-én tehát kétszázadik évfordulója suhant el felettünk a csodálatos lángelme e világban való fellobbanásának. Nem azok közé a nagy szellemek közé tartozik, akiknek hatását közvetlenül és teljesen élik át a nagy tömegek is; filozófus volt s mint ilyen, aránylag mindig kevesekhez szól, de szelleme voltaképpen döntőleg bofolyásolta a tudomány, művészet, erkölcsiség, egyszóval a kultúra alkotásain át azoknak a tömegeknek életét is, amelyek talán a nevét sem ismerik. Ma már többé kétségbe nem vonható tény az, hogy Kant műve döntő fordulópontot jelent az emberi szellem történetében. A filozófiai gondolkozás története, bármennyire elvontnak és távolinak látszodjék is a gyakorlati élet szempontjából, voltaképpen tükrözöje az egész emberi fejlődésnek s minden más szellemi életet és alkotást megelőzve és mindenik felett lebegve, tisztán és határozottan mutatja fel az emberi öntudat fejlődési fázisait, amelyek aztán valamennyi alkotásában és minden életformájában megvalósulnak. A minden tapasztalatot, tudományt, művészetet, erkölcsi életet irányító és döntőleg meghatározó filozófiai szellem legnagyobb képviselői között is egyike a legnagyobbaknak Kant Imanuel. Korszakalkotó művei közül a „*Kritik der reinen Vernunft*” a „*Kritik der praktischen Vernunft*” és a „*Kritik der Urteilskraft*” jelölik azt a három döntő pontot, amelyen Kant kifordította sarkaiból a gondolkozás régi világát s egészen új irányt, szempontot és jelentőséget adott úgy az ismerő emberi szellemnek magának, mint a valóságnak, amelyet szellemünk megismer. Műveinek részletes felsorolása és méltatása helyett a fent jelzett munkák alapján, de tekintetbe véve

természetesen a többieket is, azt a *három nagy gondolatot* akarom kiemelni, amellyel Kant elválasztotta egymástól a régi és az új világképet és életeszmenyt, az által, hogy az emberi szellem három legfontosabb tevékenységének: az értelemnek, a képzeletnek és az akaratnak s azok alkotásainak: a tudománynak, művészetnek és erkölcsiségnek egészen új jelentését és értékét világította meg.

A valóság megismerésére s ezáltal a tudomány és a vallás örök perének eldöntésére nézve Kant azáltal tette meg korszakalkotó lépését, hogy határozottan elkülönítette egymástól azt, ami észszel megismerhető és azt, ami hittel ragadható meg. A két tevékenység mindenike eljuthat a bizonyossághoz, de teljesen más módon. A döntő kérdés ez volt előtte: *miben áll a megismerés és mik annak a feltételei?* Divinativ meglátása az, hogy a valóság, a lét pusztán gondolkozás által meg nem ismerhető s hogy teljesen helytelen az addigi metafizikai gondolkozás azon tétele, hogy a lét és a gondolkozás egy és ugyanaz (Descartes, Spinoza). A tárgyakat gondolni és ismerni nem ugyanaz, mert a megismeréshez 2 tényező szükséges: anyag, amit megismerünk és fogalom, amivel azt megismerjük. Az anyag *szemléleteinkben* van adva s így a szemléletek fogalmak nélkül *vakok* (jelentéstelenek), a fogalmak pedig szemléletek nélkül *üresek* (tartalmatlanok). Az ismeret tehát a *gondolkozás és szemlélet* egysége. Az értelem és az érzékelés csakis együttes munkával vezethetnek ismerésre. A második nagy ténye Kantnak az, hogy az ismerés problémáját a „*hogyan*” kérdésére tömörítette s ezzel azt a kérdést vetette fel, hogy az ismeret *igazsága* a tartalomra (a szemléleti anyagra) vagy a formára (az ész elveire) vonatkozik-e? Itt van voltaképpen a régi és az új filozófiai gondolkozás elválasztó pontja. A régi filozófia a *Substanciát*, a tőlünk független világ-lényeget akarta gondolkozás, spekuláció útján tisztázni, megismerni. Kant kimutatta, hogy a valóság önmagában megismerhetetlen a valóság ránknézve a mi szemléleteink, amelyek nem a külső valóság hanem a mi szellemünk *törvényei* szerint létesülnek, nem a valóságot, hanem a mi természetünket jelenítik meg, tehát jelentést, törvényt az ész ad a valóságnak s így az *igazság kérdése* a mi ismereteink *igazságának kérdése*, az egyetlen megismerhető a megismerő szellem maga. A Substantia maga is egy kategória, *egy észelv*, a „lényeg” ész-formája, amelyben a mi szellemünk

fogja fel és teszi jelentővé a dolgokat. Ezzel a valóság és igazság kérdése a lényegről, a Substanciáról, az ismerő szellemre toldott át s megnyílt az út a filozófia, mint önálló tudomány, mint *ismeretelmélet* előtt. Ebből a nagyjelentőségű alapelvű folyt ezután minden, amit Kant a kategoriákról, az ész apriori ismerőelveiről és formáiról megbizonyított, s a transcendentális aesthetika, analytika és dialektika, disciplináiban kifejtett. Örökre emlékezetes és tanulságos marad az a csudálatos munka, mellyel Kant a 3 transcendentális ideának: a léleknek, világnak és Istennek metafizikai, substanciális megismerhetését megdöntötte, kimutatván, hogy ezek az ész kategoriáinak a *noumenonra* való téves átvitelei, olyan egységesítések és általánosítások, melyeknek szemléleti tartalmuk nincs, tehát üres fogalmak. De még sokkal nagyobb jelentőségű az a gondolata, hogy ezeknek a végső valóságoknak létele, valósága és elérhetősége csak a *puszta ész* előtt vezet ellenmondáshoz; a *célkitűző ész*, a gyakorlati ész ezek lételét *elengedhetetlen követelménykép* parancsolja. A lélek és az Isten valóságát követelő és garantáló gyakorlati ész Kant előtt az *erkölcsi törvényben nyilvánul meg, amely* — és ez az ő második nagy gondolata — *kétségbevonhatatlan, elsődleges és minden szemlélettől (tapasztalástól) független* valóság. Etikai műveiben megragadóan mutatja fel Kant az ő alapvető nagy erkölcsstani igazságát: hogy az embernek, az ész-lénynek, nem a *boldogság* az életcélja, nem *erre van teremtve* s ha erre volna alkotva s ez lenne a célja, akkor kételkednünk kellene az Isten lételében és bölcsességében, aki a boldogságra vágyó embert *ésszel* ruházta fel, amely épen gátolója és ellentéte a boldogság ösztönének. Boldogok csak az *állatok* lehetnek; aki ezt tartja célnak: megtagadja az emberi méltóságot és megtagadja az Istent. Továbbmenve fölállítja azt a nagy tételt, hogy a mi *élvezettel* és *haszonnal* jár, az mind megvásárolható, annak mind *ára* van, de az nem lehet soha erkölcsi, mert az erkölcsiséget az jellemzi, hogy azt megvásárolni nem lehet, annak nincs ára, hanem csakis *méltósága* van (Würde.) Az erkölcsiség, a jellem áruba nem bocsátható, semminek *eszköze* nem lehet, mindig cél, és pedig *önmagának célja*; tehát az erkölcsiség *önértékű, absolut, mindentől független, egyetemesen kötelező* valóság. Ez az erkölcsiség a *jóakaratan* áll, amely az erkölcsi törvény *minden motivumától mentes, föltétlenül engedelmes tisztelete*, a mindentől sza-

bad kötelesség, „*kategorikus imperativus*”, amely föltétlen parancsként, nem hajlam, lágyszivüség, részvét, hanem az engedelmes tisztelet alapján követeli, hogy oly szabály szerint cselekedjünk, amelyről kívánhatjuk, hogy egyetemes törvény legyen, amelyet úgy kell cselekednünk, mintha akaratunk által természeti törvénné kellene válnia, mely által az emberiséget sohase eszköznek, hanem mindig célnak tekintjük. Az erkölcsi törvény, a kötelesség föltétlen parancsa, tehát *bármely* körülmények közt azt a *formát* írja elő, amely szerint cselekednünk *kell*, minden egyébre való tekintet nélkül. Az *érzékeségtől független akarat, amely csak a maga lényegének engedelmeskedik, az automon szellemiség az, amely az emberi méltóságot és az emberhez egyedül méltó életcélt hordozza a világban.* Amint a valóság megismerésében, minden tudománynak feltételeit és törvényeit megadva, az ész, a szellem a *formáló*, teremtő hatalom, úgy az erkölcsi életmegvalósulásban is egyedül az autonóm ész, az önértékű szellem ad *formát*, törvényt a cselekvésnek. És ez a formáló, teremtő szellemiség jelenik meg és mutatja meg hatalmát a *szépségben* is, amely a *művészetben* testesül. Kant *harmadik* nagy gondolata — az igaz és a jó, a tudomány és az erkölcsiség magyarázata után — a harmadik szellemi önértéknek: a *szépnek* és ezáltal a művészetnek magyarázata. A szép teljesen különbözik a kellemestől, épúgy, mint a jó a hasznostól; de különbözik az igaztól és a jótól” is, mert ugyanazt az önértéküségét *minőségileg* más-képen valósítja meg. A kellemes, valamely tárgy *létének* saját állapotomra való vonatkoztatása, is mindig *érdekel*; élvezetet okoz, vágyat kelt. A *jónál* is, az *igaznál* is fel van tételezve a dolog *létele*. A szépnél ez a *létel* nem fontos, nem jön tekintetbe, *létérdekről* nincsen szó benne; pusztán a tárgy *minősége* ragad meg örömmel vagy fájdalommal és ezért a szép *a minden érdek nélkül tetsző minőség*. Ez az érték független tőlem és egyetemesen kötelező; és a megfelelő lelkiállapot általános közölhetőségén nyugszik. Ebből fakad a művészetnek az a csodálatos, felszabadító hatalma, hogy az önmagában igaz és jó *ábrázolása* által, érdek nélkül gyönyörködtetve, felülemel az élv és haszon világán, megtisztít, megnyugtat, szellemi lényegünk öntudatának intelligibilis tiszta világában ujjíateremt.

Nem mehetünk tovább a részletekbe. Csak ismételjük még

egyszer, hogy Kant korszakalkotó nagy életműve e hármas gondolatban foglalható össze:

1. Az igazság a mi *ismereteink* igazságának kérdése. Ez a gondolat vetette meg az alapját az önálló filozófiának, mint *ismeretelméletnek* s ez alapon a *tudomány* ismeretelméleti fogalmának. A valóságnak jelentést és törvényt adó tiszta ész *világformáló* hatalmának felmutatása Kant első nagy gondolata.

2. Az erkölcsi törvény, a kötelesség feltétlen parancsa adja meg a *bármely körülmények közt* egyetemesen kötelező *formát*, amely szerint cselekednünk kell, minden egyébre való tekintet nélkül. Ez a gondolat vetette meg az alapját az *etikának*, mint önálló értéktudománynak s ebben mutattatott fel az érzékiségtől független erkölcsi akarat *életformáló* hatalma, mint Kant második nagy gondolata, az *autonom erkölcsi idealizmus* alaptétele.

3. A tárgyak és alkotások *minden érdek nélkül tetsző minőségének* hatása a titka a *szépnek* és az igazi *művészetnek*. Ez a gondolat tette az esztétikát a szép önálló értéktudományává s mutatta ki a művészet érdekmentes, egy tiszta látszatban a világot és életet *újjáformáló* hatalmát, amely Kant harmadik nagy gondolata.

Az autonom, szabad, nemes szellemiség önértékének, világ- és életformáló hatalmának e hármas igazolása olyan kincse a magát kereső és önmagában megvalósulni törekvő emberi szellemnek, amely mellett eltörpülnek a Kant rendszerében is megállapítható fogyatkozások és a kritikát joggal kihívó tévedések (főleg a subjektivizmus bizonyos veszedelmei, az ismerés intellektualis egyoldalúsága, s az erkölcsiség és vallás viszonya kérdésében) s amelyekkel e kis dolgozatban foglalkozni feleslegesnek ítélttem akkor, mikor e kétszázados szellemóriás jelentőségére és örökségére akartam felhívni a figyelmet. Legyen ez a szerény dolgozat is a hódolat csekély és méltatlan, de őszinte jele, mellyel a Kant szellemének tisztességet tevő emberiség hálájába mi is beleolvadni kívánkozunk.

Dr. Makkai Sándor.

AZ ERDÉLYI MŰEMLÉKEK ÜGYE A ROMÁN IMPÉRIUM ALATT.

Az 1919. július 29-én közzétett törvény, mely a történelmi műemlékek gondozásáról és védelméről gondoskodik, úgy intézkedik, hogy a régi, Bukarestben székelő, Műemlék-Bizottság (Comisiunea Monumentelor Istorice), kerületi bizottságokat szervezhessen, 7-7 taggal. Ilyen kerületi bizottság (Secțiunea pentru Transilvania) alakult Kolozsvár székhellyel Erdély és a határos területek, Temesvár székhellyel a Bánát részére. Az utóbbinak működéséről semmit sem tudunk; információink szerint számottevő munkásságot nem is fejtett ki. Az előzőnek tevékenységét, jelentései alapján a következőkben ismertetjük.

A bizottságba a miniszter a következőket nevezte ki: Dr. *Dăianu* Ilyés gör. kath. főesperest, Dr. *Csáki* Mihályt, a Brukenthal-Múzeum igazgatóját, *Lăpedatu* Sándor, *Lupaș* János és *Teodorescu* D. M. egyetemi tanárokat, *Marțian* Julián nyug. őrnagyot és Dr. *Roska* Márton egyetemi magántanárt, az E. K. E.-Múzeum igazgatóját, az Erdélyi Múzeum ősrégészeti és néprajzi osztályának vezetőjét. A kinevezett tagok 1921. április 1-én gyültek össze először, amikor a bizottság elnökéül *Lăpedatu* egyetemi tanárt, a jelenlegi vallási és művészeti minisztert választották meg.

Ugyanakkor ideiglenes munkatervet készítettek, melynek három főpontjával az általános műemlékösszeírást, a műemlékek megőrzését és a régészeti kutatásokat és ásatásokat állapították meg.

A *műemlék-leltár* szerkesztésével *Marțian* Julián bizottsági tagot bízták meg. A részletek tekintetében azt határozták, hogy a román rész adatainak összegyűjtésénél igénybe veszik az egyházi főhatóságok támogatását. Nevezetesen az érsekségek és püspökségek útján kérdőíveket küldenek szét az egyházaknak, s azok beérkezése után, szakszerű ellenőrzéssel fogják elkészíteni a leltárt. Ezt a módszert a régi királyságban kipróbálták és állítólag bevált. A szász műemlékek leltárának elkészítésére Csáki Mihályt kérték fel, aki — mint alább kitűnik — el is készült a munkával. A magyar műemlékekről nem szól a jelentés. Nyilván azt hiszik, hogy a magyar bizottság munkája e tekintetben teljes volt, ami azonban tévedés.

Másik fontos feladat a műemlékek megőrzése. Első dolguk volt e téren, hogy a bizottság körlevélben közölte a közigazgatási hatóságokkal megalakulását és felkérte őket, hogy a műemléktörvény rendelkezéseinek szigorú betartására kellő gondjuk legyen. Nevezetesen: akadályozzanak meg minden magánvállalkozást, mivel a törvény rendelkezései értelmében semmiféle változtatás a műemlékeken vagy pedig régészeti ásatás a bizottság engedélye nélkül nem végezhető. A felhívásnak volt is eredménye, amennyiben a Sarmizegethusa és Porolissum

romjai közt napirenden levő túrkálásoknak gátat vetettek és a túrkálókat szigorúan megbüntették. Reméljük, hogy az ilyen büntetések elriasztó például fognak szolgálni s a jövőben is alkalmazva, meg fogják szüntetni vagy legalább mérsékelni fogják a kincskeresők kártékonyságát.

Alkalmilag előadódott ügyek közt szerepel a bizottságnak az a tevékenysége, hogy a magyar uralom idején állított történelmi emlékeket és azoknak feliratait felülvizsgáltatta s ahol a változott viszonyok megkivánták: vagy magának az emlékek múzeumba helyezését tette megfontolás tárgyává vagy annak feliratát cserélte ki. Elvi megállapodás történt, hogy a román nép érzelmeit vagy méltóságát sértő történelmi emlékeket egy újonnan, e célra létesítendő múzeumban helyezik el; addig, amíg ez megtörténik, maradjanak a mai helyükön. A miriszlói csatatéren levő emléken nem lévén semmi sértő, — ott marad; a kenyérmezei emlék feliratát kicserélik.

Nagy súlyt fektet a bizottság a fatemplomokra, mint az egyházi építészet és festészet fontos emlékeire.

A műemlékek fenntartására 500 ezer lej állott a bizottság rendelkezésére, amiből 15—155 ezeres tételekben utalványoztak segélyeket a bizottság által jóváhagyott vagy épen a bizottság által végeztetett következő munkálatokra: *fogarasi* gör. kel. egyház 155 ezer lej, *vajdahunyadi* gör. kath. egyház 50 ezer, *szelistyei* gör. kel. egyház 50 ezer, *csernátfalúsi* gör. kel. és *kolozsvári* gör. kath. egyház 40-40 ezer, *tordai* gör. kel. egyház 30 ezer, *kolozsvári* és *resinári* gör. kel. egyház 20-20 ezer, *szamosfalvi* és *apahidai* gör. kel., *kusalyi* református egyházak 15-15 ezer lejt kaptak, míg a *vajdahunyadi vár fedelének* kijavítására 50 ezer lejt fordítottak.

Személyi tekintetben fontos nyereségként számolandó el, hogy sikerült a bizottságnak szolgálatába szegődtetnie *Wagner* Rudolf műépítész, aki megelőzőleg a magyar M. O. B. szolgálatában, a vajdahunyadi vár restaurálási munkálatainál szerzett érdemeket.

A *régészeti kutatások* során 20 ezer lejt fordítottak az egykori *Vāraria* nevű beszterce-naszódi román község temetőjének felásatására, míg a bihari fatemplomokra vonatkozó rajzok, fényképek és egyéb adatok összegyűjtésére 5000 lejt áldoztak.

A *második (1922—23) évben* hasonló szellemben és merderben dolgozott a bizottság. A hadügyminisztériumtól rendbeszedés végett elkérte a *fogarasi várat* s lépéseket tett az elhanyagolt *alvinci Martinuzzi-kastély* rendbehozására, melyben Áron-vajda, moldovai fejedelem, a XVI. század végén raboskodott és meghalt.

Számtalan esetben történt — műemlék megvizsgálás céljából — hivatalos kiszállás. Az olyan lebontásra szánt fatemplomokat, melyek fenntartása érdemesnek mutatkozott és az átszállítást elbirták, más egyházközségnek ajándékozták, —

öt esetben. A magyar bizottságtól diplomáciai úton lekérték az erdélyi műemlékekre vonatkozó adatokat, rajzokat, stb.

A *fenntartási és restaurálási* munkálatokra ebben az évben is félmillió állott rendelkezésre. Ebből adtak 50 ezer lejt a *prislopi* eredetileg gör. kel. zárda, 80 ezeret az *avrigi* (Felek, Szeben m.) gör. kel. templom festményeinek tisztítására, 40 ezeret hasonló célból a *hosszúfalúsi* gör. kel. templomnak, 25 ezeret a *vajdahunyadi* gör. kath. templomnak, 26 ezeret az ottani *várra* fordítottak, míg a *kolozsi* gör. kel. templom 30 ezeret, az *alsózsuki* gör. kel. fatemplom 20 ezeret kapott; 10-10 ezer lej segélyben részesültek a *guraszádai* gör. kel., a *muzsnai* és *eceli* szász egyházak, öt ezeret kapott a *fejérdi* gör. kath. egyház, ezeret *Szászkézd* község.

A prislopi zárdatemplom helyreállítási munkálatait Wagner Rudolf vezeti, kinek mintaszerű és művészettörténeti szempontból forrásértékű jelentése mellékletként szerepel a bizottság évi jelentésében. E szerint a prislopi (Felsőszilvás, Hunyad m.) templom a XIV. sz. végén épült és a román egyház és műveltség történetében nagy szerepet játszó — egyébként szerb eredetű — Nikodém építtette. (†1406). A templom alapstílusa ugyanaz, mint az V. szbeli egyiptomi (kopt) keresztény templomoké, de felépítésében erős byzánci hatás érvényesül. Mindkét tény nagyon természetes. Az utóbbi nem is igényel bővebb magyarázatot; az elsőhöz tudnunk kell, hogy a remeteség és szerzetesség őshazája Egyiptom. A templom eredeti stílusának sokat ártott a XVII. szbeli restaurálás. A gör. katolikusok 1700 óta használják. A feleki templom képeinek rendbehozatalát P. Szathmáry bukaresti festőművész végezte, közmegelegedésre.

Ásatások és régészeti kutatások Cuhea (Konya) és *Felsőszelistye* mármarosai községekben, a hunyadi Ohábononon és a torontáli Perjámoson voltak. Valamennyit *Dr. Roska Márton* végezte. Az első két helyen a Moldova-fejedelemséget alapító Drágos és Bogdán vajdák palotái után kutatott, a nép száján élő hagyományt követve, de minden eredmény nélkül. Perjámoson már régebb óta folyamatban levő munkáját folytatta, az ohábonori barlangban pedig a régebbi kőkorszakbeli ember nyomait találta meg, amint arra, a csoklovinai mellett levő barlangban, helyesen számított.

A bizottságnak a rendes évi jelentésen kívül még *külön kiadványai is vannak*; eddig négy füzet jelent meg. I. *I. Martian, Urmedin războalele Romanilor cu Dacii* Cluj, 1921. 8°, 1-54 lap, 39 rajz.

Az előszó 1915-ből van keltezve s ebből, valamint magasrangú katona voltából érthető, hogy a szerző, aki az erdélyi történelmi és műemlékek legnagyobb részét nemcsak irodalmilag, de autopsia alapján ismeri, — következtetéseiben erősen a világháborús stratégia hatása alatt áll, mikor a reánk maradt

emlékeket a római-dák háborúk magyarázása szempontjából méltatja. Ugyanaz történt itt is, mint a német limesbizottság generális vezetőjével.

II. *D. M. Teodorescu és Dr. Martin Roska: Cercetări arheologice în munții Hunedoarei.* Cluj, 1923. 8°. 1—56 lap, sok rajzzal és fényképpel. 1. Az első részben *Teodorescu* professzor, a régészet egyetemi tanára ismerteti a Szászváros környéki hegyekben levő — minden bizonnyal dák eredetű — erődítmény maradványokat. Három csoportot különböztet meg. Ezek: Kosztesd, Muncsel és Lunkány vidékiek. Ezek mindegyikén több megerősített pont van, kettős védelmi művekkel.

2. A második részben *Dr. Roska Márton* ismerteti a háború alatt szünetelt Csoklovinai barlangkutatások újra felvett munkájának eredményeit. Legfontosabb eredmény, hogy a barlang falain karcolatokat fedezett fel s azokat fénykép után közli is. A leletek „Aurignac”-korúak.

III. *Michael Csaki, Inventariul monumentelor și obiectelor istorice și artistice săsești din Transilvania* Cluj, 1923. 8° 44 lap. Bevezetésül az erdélyi szászoknak a „plasztikus” művészetek terén (ideszámítva a festészetet és iparművészetet is) való tevékenységét ismerteti tíz oldalon. Az első oldalon ehhez szolgáló bevezetést ad, melyben némely körök mai hangulatának teljesen, a történeti igazságnak azonban kevésbé megfelelő mondatot olvasunk: A szászoknak nemcsak kölső ellenséggel kellett harcolniuk, életüket és vagyonukat védve, „hanem szerzett és megerősített jogait a belső ellenség irigységével és gyűlölködésével szemben is védniök kellett (a magyar nemesség csak alattvalókat ismert és ismert el, de nem szabad polgárokat).” A zárjelben levő rész az, amit a történeti igazsághoz való ragaszkodás esetén épen a szászoknak nem volna szabad hangoztatniuk. Ha volt a privilegiumokkal való visszaélés a múltban, szász testvéreink, a „háromság” egyik tagja, bizonyára legkevésbé jogosultak a panaszkodók közé állani.

IV. *Dr. Roska M.; Un vechiu cimitir Românesc.* Cluj, 1924. 8°, 55 lap, 37 kép. Az egykori, ma már eltűnt, Vărarea nevű román község temploma körül volt temetőt ásatta fel 1921. és 1922. őszén a szerző. A leletek alapján megállapítható, hogy ott eredetileg neolitik, majd hallstatti település volt. Ezután nagy megszakítás következett. A XVI. század elejéről származnak a korban következő maradványok és tartanak a XVIII. sz. végéig, II. József koráig, mikor a lakosság lehúzódtott a Szamos völgyébe, Nepos nevű községet alapítva ott, melyet a nép különben ma is Vărareának hív.

Dr. Buday Árpád.

FÖLJEGYZÉSEK SALAMON FERENCRŐL.

Erdély tudósainak és művelt köreinek rövid időn belül egymásután három centennáriumra kell készen állniok. Ennek az esztendőnek végén, 1924. december 29-én lesz száz esztendeje, hogy a magyar vezérek történetírója s koruk forrásainak gyűjtője, *Szabó Károly* született; nem Erdélyben ugyan, mert hiszen Köröstarcsai, de Erdélynek egy nagy történetírója, gróf Teleky József már korán megnyerte, a kolozsvári egyetem pedig végképen lekötötte Erdély számára s már harminchét esztendeje porladozik Erdély pantheonában, a házsongárdi temetőben. A jövő esztendőben, a mohácsi veszedelem évfordulóján lesz száz esztendeje, hogy *Salamon Ferenc*, a legmélyebben szántó magyar historikus, a mohácsi veszedelemmel ránk szakadt török hódítás történetének megírója, Déván, (1824. aug. 28.) született, de halhatatlan műveit Budapesten írta, melynek monografusa lett s a melynek földjében pihen. A harmadik jeles historikus, Erdély történetének írója és országgyűlési emlékeinek összegyűjtője, a nála két évvel ifjabb *Szilágyi Sándor* szülőháza és budapesti sírja a centennárium alkalmából 1927. augusztus 30-án várja a hálás utókor koszorúját.

A három kiváló historikus a legőszintébb barátságban élt egymással s volt idő, hogy ezeknek a soroknak íróját, ki körülbelül harminc esztendővel fiatalabb náluk, a negyediknek tekintették baráti körükben. Azért talán nem hivalkodás, hanem az ő életrajzíroiknak tett szolgálat, ha naplójegyzeteim alapján néhány jellemző dolgot elmondok róluk s a sort legrégibb ősmérsőmön, Salamon Ferencen kezdem.

I.

Salamon Ferencel mint tanárral jó sorsom először csak 1873—4. tanév I. felében a tanárképzőintézet magyar történelmi gyakorlatain hozott össze s ezekben a gyakorlatokban azután négy féléven át mesterem volt. 1873. december 19-én a történettudományi szemináriumnak alapját megvetette azzal, hogy a bizánci történetírók bonni kiadásaiból s más történelmi forrásokból egy kis könyvtárt állítván össze, a könyvtár felügyeletét reám bízta s lelkes szavakkal buzdított bennünket, hogy az ünnepek alatt a magyar történelmi forrásokat tanulmányozzuk. Tudtommal a tanárképző-intézeti gyakorlatokkal

párhuzamosan ez volt a budapesti egyetemen az első kísérlet a valódi szemináriumi tudományos munkálkodásra. Nem is a tanárképző helyiségében folytattuk azt, hanem a Károly-kaszárnya (a mostani városház) rostély-utcai oldalán az egyetem részére kibérelt karzatos tanteremben s annak szomszédos kis szobájában. Amott *Kerékgyártó* Árpád mindig igen nagy hallgatóság előtt tartotta magyar történelmi előadásait, míg *Salamon* Ferenc ugyanott csak tiz-húsz hallgató jelenlétében kissé nehézkés, tempós modorban, de mindig rendkívül tartalmasan fejtegette Magyarország Habsburgkori történetét. Mindakét tanárunk igazi barátja, tanácsadója, útbaigazítója volt az ifjúságnak. Salamon egyszer, 1874 februárius 15-én az egész szemináriumot meghívta vendégnek Damjanich-utcai földszintes házába és *Szilágyi* Sándorral, Erdély historikusával, kivel együtt szerkesztette a hivatalos Budapesti Közlönyt, rendkívül sok érdekes adatot mondott el fiatal korából és írói életéből. Azt is megvallotta, hogy az ő kalendáriuma ez a hivatalos lap, reggelenként annak behozott számából tudja meg, hányadika van. De nem igen törődött vele, hogy mi áll a lapban, pedig abban akkor, a Wiener Zeitung, a bécsi hivatalos lap mintájára, nagyon becses tanulmányok jelentek meg.

Egyik-másik tanítványát még az utcán is elfogta s elsétálgatott velök. 1874 október 14-én engemet épen az egyetemi könyvtár félig kész épülete előtt fedezett föl; a palotát mindjárt meg is bírálta olyan részletesen és szigorúan, hogy annak tervezője és építője, *Skalnitzky*, aligha lett volna reá büszke. Nem volt nagy barátja kollégájának, *Kerékgyártónak* sem, ki úgy látszik, neki, vagy az ő befolyásának tulajdonította a „Reform” napilap október 25-iki számának névtelen vezércikkét, mely őt tudományos szédelgéssel vádolta, amennyiben a magyar függetlenségi harc történetének hangzatos címével népszerűséget és hallgatóságot hajhász. Másnap *Kerékgyártó* a Károly-kaszárnya karzatos termét zsúfolásig megtöltött ifjúság előtt kifejtette a maga álláspontját és hallgatóságának végtelen éljenzései közt utasította vissza a vádakot. Ez a tüntetés tulajdonképpen Salamon ellen szólt. Bizonyosnak tartottuk akkor, hogy a történelmet mindakét tudós egyoldalúan fogja fel; pl. *Kerékgyártó* minden súlyt a kronológiára helyezett, Salamon ellenben — a legenda szerint — öt évszámot sem tudott könyv nélkül. Hittük, hogy ha Salamont, a kritikus történetírót

össze lehetne gyúrni a rendkívül szorgalmasan gyűjtő Kerékgyártóval, eszményi historikus állana elő.

November 5-én *Salamon* felszólított, dolgozzam ki Magyarország első feloszlása — (1567.) és Bethlen Gábor — korabeli (1627.) térképét s ez iránt lépjek összeköttetésbe *Szilágyi* Sándorral. Némi szabadkozás után vállalkoztam is és 1567-ről elkészítettem térképemet, évtizedek óta elsőt ezen a téren, amelyet *Salamon* utóbb szemináriumi jutalommal tüntetett ki s tanárvizsgálati dolgozatul fogadott el, *Szilágyi* pedig évek multán a M. Történelmi Társulatban — már aradi tanár koromban — felolvastatott. Egyik fele meg is jelent, a másik azonban a szerkesztőségben elveszett; de így is ösztönt adott, hogy utóbb — a minisztérium felhívására — történelmi, fali és kézi térképeket készítek a középiskolák számára.

1875 február 23-én azzal vigasztalt, hogy saját számítása szerint ő 52 vizsgálatot állott ki, de egyiknek sem vette valami hasznát. Ugyanakkor beszélt, hogy *Deák* Ferencet egyszer megkérdezték, hogyan is címezzék már? Azt felelte: „választhattok az excellenciás címen kezdve lefelé addig a megszólításig, amellyel valaki kezdte hozzám írt levelét, hogy tudniillik *Te vén Szamár!*” Május 20-án megmutatta kisebb munkái gyűjteményének korrektúra íveit, sőt a „Magyarország hadi térképéről a XVII. században” írt tanulmányának nem egészen három ívét ide is ajándékozta, hogy az 1567-ik évi térképről készített értekezésemben fölhasználhassam. Ma is kegyelettel őrzöm. Junius 21-én *Rómer* Flóris, az archeologia egyetemi tanára, mikor a tanítványaival (egyebek közt *Petelei Pistával*) tett régészeti kétnapos kirándulásról hazatértünk, beszélt nekem, hogy *Salamon* történetírói pályája tulajdonképen azzal kezdődött, hogy a M. T. Akadémia neki adta ki bírálatra az 1858-ban taggá választott *Ráth Károlynak* a török hódoltság-ról gyűjtött nagybecsű adatait. *Salamon* az elszórt adatokból képet akart magának alkotni, mind mélyebben hatolt a török viszonyok tanulmányozásába s a rövidnek szánt bírálatból nagy könyv lett, „Magyarország a török hódítás korában,” mely 1860-ban a *Budapesti Szemlében* jelent meg, másodsor pedig jól kibővítve 1864-ben önállóan is. Ez *Ráth Károlyt* nagyon elkéséltette s barátai előtt azzal vádolta *Salamont*, hogy adatait kisajátítva, ezen kor megismerésében elragadta tőle az elsőséget, úgy hogy ezt a művét ki sem adta.

Salamon külömben ekkor is foglalkozott a török hódítás korával. Junius 24-én lakásán *Löwenklau* 1595. évi *Neue Chronika Türkischer Nation* című hatalmas munkájára figyelmeztetett s ideadta tanulmányozásra. Julius 11-ig nemcsak elkészültem vele, hanem lenyomatban 200 példányban sokszoroztattam is annak Budára és Pestre vonatkozó térképét.

Azután csak félesztendő mulva, éppen aznap, 1876 februárius 2-án találkoztam vele, mikor a Pesti Naplóban megjelent *Deák* Ferenc haláláról írt szép, de nem mindenben kielégítő vezércikke. Augusztus 7-én a Söklya-kávéházban burkoltan ugyan, de nagyon érthetően panaszkodott Salamonnra egyetemi tanártársa, *Kérékgyártó* Árpád, aki akkor készült magyar művelődéstörténetének újabb kiadására. Salamon akkor már a tanárvizsgáló bizottságból is „kiszorította.”

Önkéntesi évem leteltével Sarkadon készültem a tanárvizsgálatra, melyet december 11-én le is tettem és pedig a magyar történelemből csakugyan nem *Kérékgyártó*, hanem Salamon előtt. A vizsgálat után Salamon biztatott, hogy felhoz a fővárosba, mert a falun nem lehet dolgozni, már pedig ő azt akarná, hogy együtt csináljuk meg Magyarország történelmi térképeit, amelyeknek elkészítésével a M. T. Akadémia őt már régebben megbízta. Harmadnap az egyetemen búcsúztam el tőle és *Somhegyi* Ferentől, az egyetemes történelem tanárától. *Somhegyi* megkérdezte, van-e már állásom? „Van — feleltem; — negyedik vagyok otthon a tarok-kompániában.” Tarokkozni maguk is szeretvén, nevettek, de azután tanakodtak, nincs-e most Pesten üresedésben valami tanári állás, hogy belesegítsenek? Nem volt s én kilenc esztendeig voltam ezután aradi reáliskolai tanár, míg végre *Trefort* miniszter, saját meglepetésemre, távirat útján rendelt föl gimnáziumi tanárnak Budapestre.

1877. április 13-án Budapesten már mint aradi tanár és tartalékos hadnagy találkoztam Salamonnal s mindjárt mint „kolléga” fogadott, „alkalmasint azon formula szerint — írtam akkor, — mely jónak látszik, mikor egy orvosnak kedve kerekedik, hogy a borbélyt kartársúl köszöntse.” Tekintettel aradi tanárságomra és hadnagyi egyenruhámra, mindjárt nekem szánta Arad vára 1848/9 évi ostroma történetének megírását. Arad monográfiájában, majd a szabadságharc történetében meg is írtam, de akkor lehetetlenségnek tartottam, hogy a várparancsnokság levéltárába bejussak. Akkor tehát, mintegy kár-

pótlásul, azt fejtegette, mennyire szükséges volna, hogy Aradon nyilvános könyvtárt állítsanak föl. Szavainak utóbb meglett az a hatása, hogy mihelyt átvettem Aradon az Orczy- és Vásárhelyi-könyvtárakat s átnéztem a sikulai Aczél-könyvtárt, ezek egyesítésével s az 1881. szervezett Kölcsey-egyesület közreműködésével valóban egy nagy nyilvános könyvtár fölállítására mellett buzgólkodtam, de a terv megvalósításának érdeme — már az én távozásom után — a *Varjassy Árpádé*, ki a szép Közművelődési palota fölépítését kieszközölte. Április 15-én bölcsészeti doktori szigorlatomat is letettem és pedig a magyar történelemből Salamon Ferenc előtt; s ezzel el is búcsúztam tőle, mint tanáromtól.

(Folytatása következik.)

Dr. Márki Sándor.

MIÉRT NEM HÍVTÁK A MAGYAROK ERDÉLYT „HÉT VÁR”-NAK?

E folyóirat lelkes szerkesztője kétségeskedik, hogy a németek épen a magyaroktól épített hét várról nevezték volna el Erdélyt Siebenbürgen-nek, mert hiszen, szerinte lehetetlen, hogy akkor épen csak magyar nyelven ne nevezték volna e tartományt Hétvár-nak.

Pedig ez nagyon is lehetséges s ennek nagyon is egyszerű oka van: a magyarok ismerték és elnevezték Erdélyt már a hét vár építése előtt, tehát 1085 előtt, a németek pedig nem!

A magyaroknak ismerniök kellett Erdélyt már a X-ik században, már akkor, mikor még országválasztó kietlen volt. Mert, bármennyire lakatlan is volt, akkor is szüksége volt a magyarnak az itt tenyésző nagy vadak üzésére és elejtésére és az itt könnyen nyerhető sóra. Tehát, ha még nem is mertek állandóan letelepedni ide a bessenyők folytonos támadásai miatt, kisebb-nagyobb csapatokban mégis csak átnyargaltak ide, 1—2 napra átvágván az erdőn. A magyar tehát e tartományt már a 900—1020 években Erdő-el-nek ismerte és nevezte el. Nem nevezhette el Hétvár-nak akkor sem, midőn Szent-István annak északnyugati csúcsát elfoglalta és állandóan betelepítette, mert akkor a megült résznek még csak 3 vára volt. Mire tehát a hét vár felépült s a gyula (vagy később vajda) egységes kormányzása alá került, akkor a magyarban Erdélynek már

két százados, megszokott neve volt; hozzá e nevet még a hivatalos Ultrasyvania vagy Transsilvania is támogatta!

Már most, hogy egy meggyökerezett ország- vagy tartománynevet valamelyik új elnevezés kiszorítson, ahhoz sok kényszerítő ok kell és még így se sikerül.

A régi Bizanczot elnevezték pl. 330-ban Konstantinápoly-nak és Nova Rómá-nak, a X. században a szlávok elnevezték Carigrád-nak (Császárváros), a XV. században a törökök Sztambulnak és a régi Bizanczot egyik se tudta elfelejtetni! Vannak esetek, mikor Bizanczot kell használnunk, mert csak ez jelenti az ott divatos iszonyú pompát és kényúri gögöt. Hiába énekelik a németek „Deutschland, Deutschland über alles”, a franciák csak Allemagne-t emlegetnek és gyűlölnék s a spanyol hidalgó gögje se tudja elfelejteni Iberiát.

Miért kellett volna tehát épen a magyarnak új nevet adnia Erdélynek, mikor e név már annyira megszokott, e név előtte annyira érlhető volt? A német más helyzetben volt. Ő e nevet nem értette s neki nem az volt a fő, hogy erdön innen vagy túl lakik-e? neki az volt a fontos, hogy hét vár védelme alatt áll.

De ellenem szegzi Borbély magának az erdélyi országgyűlésnek határozatát. Hiszen ez maga is a szászoknak juttatja az Erdély címerébe felvett hét várat.

Ezt a kétséget is könnyű eloszlatni. Mikor szerezték ezt a törvényt? 1653-ban.

Már most bölcsen mondja egy latin közmondás: Distingue tempora et concordabunt loca! 1653 előtt már 2 századdal Aeneas Sylvius, utóbb a XVI. században Oláh Miklós és mások régen hirdették, hogy a szászok hét városáról nevezték e tartományt Siebenbürgennek és addig senki se volt, aki e külföldi és tudatlan íróktól terjesztett balvéleményt megcáfolja. Ellenkezőleg a XVII. században még az iskolákban is ezt tanították. Nagyon természetes tehát, hogy 1653-iki gyűlés tagjai koruk tévedésének hatása alatt határoztak akként, amint határoztak. De vajjon a tévedés azért, mert egyszer országgyűlési határozatba is becsúszott, örökké megmaradjon?!

Tessék megtekinteni akár az Anjoukori Okmánytár II. k. 10. l., akár az Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I. k. 363 l. át. Ott olvasható Szécsényi Tamás erdélyi vajda 1322. április 20-án Torda mellett a keresztesi mezőn kelt s az Apor család levéltárában most is megtalál-

ható levele. Ebben nyilván írja a vajda, hogy ő Erdélynek egyes közgyűlését „*episcopi Transilvani et capituli loci eiusdem, magistri Simonis, comitis Siculorum et nobilium totius partis Transilvaniae de septem comitatibus, Siculorum pariter et Saxonum consoliis*” tartotta.

Világos ebből, hogy századokkal 1653 előtt s akkor, mikor a szászoknak kerített városaik még nem voltak, egész Erdélyhez hét vármegye tartozott s e hét vármegye (comitatus alatt akkor csak is várhoz tartozó katonaságot és tisztviselőket értettek) kötelessége volt ez országrész igazgatása és védelmezése. Mivel pedig „a potiore fit denominatio”, a Septem castra és Siebenbürgen elnevezés is a 7, magyar, nemesi vármegye fennállását és működését örökítette meg.*)

Dr. Karácsonyi János.

A NYUGAT-EURÓPAI KULTURA SORSA A SPENGLER FILOZÓFIÁJÁNAK TÜKRÉBEN.

(Negyedik és befejező közlemény.)

A történelmi élet egy titokzatos, ismeretlen világból ömlik és időnként egy titokzatos és ismeretlen világban tűnik el, hogy aztán *új vidéken új arcualattal* ismét megjelenjék. A kultúrák arculatát (physiognomiáját) a *vidék* adja meg, amelyhez minden kultúra úgy hozzá van kötve, mint a növény a talajához. Minden kultúra a korábbi kultúrákkal szemben egészen új s csak *hasonlóságot* mutat egyik a másikhöz, mint ahogy hasonlítanak egymáshoz egyben és másban a különböző vidékek növényei és virágai. *A történelmi élet állandó tényezője azonban mindenkor a kultura.* A kultura ad értelmet és célt minden történelmi életnek. Mindaz, ami a kultúrák organizmusán kívül játszik le, az a kultúrára nézve vagy még csak nyersanyag, vagy *már* csak salak.

Az ősember egy kóbor állat, helyhezkötöttség és otthon nélkül, aki éles tekintettel és állandó aggodalmaskodással azon csügg, hogy a természettől valamit kapjon. A változás

*) Miután a fenti vitás kérdés végeredményében Erdély elfoglalásának és betelepítésének történetével függ össze, a további discussiót nem vitairat, hanem önálló értekezés alakjában szeretném folytatni. Épen ezért dr. Karácsonyi János püspök úrnak fenti nagybecsű soraira ezúttal nem kívánok semmi észrevételt tenni

Dr. Borbély István.

ott kezdődik életében, amikor földmivelő lesz, amikor a természetnek többé nem fosztogatója, hanem művelője. „Aber damit wird man selbst zur Pflanze, nämlich Bauer” (II. 104). És ezzel az ellenséges természet *anyafölddé* lesz és az emberi lélek az anyaföld által adott *vidékben* megtalálja a maga lelkét. Ez az előfeltétele a kultúrának, amelynek tökéletes symboluma most már a parasztház, amely a *földbe* van építve, s amelynek megfelelően a kultúra is a saját földjében, vidékében gyökerezik. A kultúra helyhez kötöttségét a kultúra igazi hordozója: a *város* fejezi ki. Minden nagy kultúra városi kultúra. Kezdetben nem volt különbség a „piacos” helyen lakó (városi) és a paraszt-ember között, egyszer azonban *megérezték* ezt a különbséget, majd uralkodni kezdett fölöttük ez a különbség és végül úgy elhatalmasodott, hogy nem értették meg egymást (II. 107). A kultúra azonban csak addig kultúra, míg helyhez kötött, amíg növekedésének és kifejlésének a helyén él, mert: „Weder eine Kunst noch eine Religion können den Ort ihres Wachstums verändern” (II. 105). Amint a „városi” kultúra a „világvárosok” kezébe kerül, azonnal elpusztul a kultúrát éltető lelkiség gyökere és a kultúra *civilizációvá* lesz és a kultúr-ember civilizált-emberré — *Spengler* jellemző szavai szerint — „intellektuális nomáddá,” aki szellemileg szabad abban az értelemben, amint érzékileg szabad a vadász és a pásztor (u. o.). „Történeti ember” valójában csak a kultúrában élő ember, ellenben a kultúrát megelőző, vagy egy kultúrán kívül élő, vagy a civilizációban élő ember már a „történetietlen ember” kategóriája alá tartozik, aki *még* kívül van vagy *már* kiesett abból a *physiognomikus* rithmusból, amely a sajátos arculatú kultúra életfolyását vezeti és tovarendíti (II, 58—59).

A kezdődő kulturális élet és a kezdődő városi élet egybeesnek. Az alig egy pár utcával, egy várral, templommal és piaccal bíró város még magán viseli a földhöz kötöttséget és magán visel bizonyos növényyszerű kosmikus vonást, bizonyos sorsszerűséget, szükségképeniséget „... ein Dasein ohne Wachstum aus dem Boden...” Amint a város nagyvárossá lesz, szakad el a vidéktől, kövezete elvágja az embert a lábai alatt levő *földtől*, hova tovább öntudatosabbá, számítóbbá, de egyszerűs mind természeti erőiben lanyhábbá lesz az ember, viszont érzékenysége és megértése hatalmasabbá vélik. A nagyvárosi

ember vallása, művészete és tudománya *szellemivé* lesz abban az értelemben, hogy a földtől idegenné és a földszagú parasztemberre nézve érthetlenné válik. Ezért mondja ki *Spengler* axiomaszerűen: „A „szellem” a megértő öntudatnak specifikus városi formája.” A nagyvárosi kultúra mindent elszellemesítő tendenciájával a lét ősi gyökereit vágja el s u. n. „szabad szellem” („ein verhängnisvolles Wort!” mondja *Spengler*) úgy tűnik fel, mint egy láng, amely gyönyörűen száll a magasba és ott hirtelen ellobog (II. 108).

Minden nagy kultúra életfejlődésének a végét jelenti a kőkolosszus, a „világváros.” A világváros az abszolút város, amely a kulturális kifejlés vége, a kifejlett, a már kialakult, a „meglett”, a halál symboluma. A világváros hatalma alá fogja alkotóját, a kultúrembert, teremtményévé, eszközévé, végrehajtó organummá és áldozatává teszi (II. 117).

Egykor a parasztság teremtette a piacot, a vidéki várost és az ő legdrágább vérével táplálta azt, most pedig a világváros szívja el a vidék erőit és kielégítetlenül mind több emberáldozatot kíván, míg aztán egy elnéptelénített pusztában egyedül marad és maga is elhal. Egykor a vidéki ember a városokba vándorolhatott, most a világvárosok szellemi nomádjainak nincs hova tovább vándorolniok, mert még a legközelebbi falvak is egészen idegenek számára és inkább elvesznek az utca kövezetén semhogy a vidékhez visszatérjenek. A világvárosok embere csak a világváros mesterséges talaján tud élni és miután az állandó öntudatosítás folytán a pusztaság lét (Dasein) gyökerei elhaltak benne, az *öntudati* (Wachsein) feszültségek mind veszedelmesebbek lesznek számára, mert kihalt életéből a kosmikus taktus, vagy rythmus lendülete. A világvárosi ember a kosmikus léttől való elszakadása következtében a szó szoros értelmében egy olyan mikroszkosmossá lett, amely a világrendszerből kiszakadt. „Takt und Spannung, Blut und Geist, Schicksal und Kausalität verhalten sich, wie das blühende Land zu versteinerten Stadt, ...” (II. 121). Világváros továbbá, miután az egyéni léttől, a teremtő vidéktől elszakadt, egyformásít, a fajiságot, népi vonásokat megöli, ami külsőleg abban nyer kifejezést, hogy bármely fajhoz tartozó intelligens ember arca egymáshoz hasonló, ha éppen nem is egyforma. És végül, ami legbiztosabban jelzi a világváros halálos symptomáit, az, hogy a világvárosi ember csak mint *egyed* akar élni, de nem mint *typus*, nem mint faj és

nép. Míg a parasztember egyik legmélyebb aggodalmát képezi a család, a név kihalása, addig a világvárosi ember elveszítette a gyermek értéke iránti érzékét. S míg a paraszttasszony az ő legmélyebb meghatározottságát az anyaságában látja, addig a világvárosi asszony a — *Spengler* szava szerint — „Ibsenweib,” az *Ibsen* eszménye szerint való asszony, aki csak maga-magát akarja, csak maga-magához tartozik, aki elvet magától minden kötelességet férjével, gyermekeivel, fajával szemben, tehát minden nőiségéből következő kötelességet s csak maga-magával szemben érzi magát kötelezettnek. A világvárosi ember a gyermekbőségben valami provinciálismust lát, amitől fölényel fordul el s ezért a sokgyermekes apa reá nézve csak karikatúra (II. 125).

A csak civilizációban élő világvárosi ember e jellegzetes vonásait minden alkonyuló kulturközösség világvárosaiban felismeri és felmutatja *Spengler* pompás példákkal.

A civilizációnak itt vázolt jellemvonásai mind kitűnően találunk a mi korunkra. Aminthogy *Spengler* ismételtén meg is állapítja, hogy *mi többé nem vagyunk egy igazi kultúra hordozói, miután reánk köszöntött már a civilizáció. A nyugateurópai vagy „fausti” kultúra, már körülbelül az 1800-ik év óta belépett fejlődésének utolsó stádiumába, amikor magára kezdett öltetni egy bizonyos mechanisztikus — utilitarisztikus világnézetet, amely lassan-lassan kezdi elbágyasztani és megbénítani kultúra-teremtői erőit. A nyugat-európai kultúra „alkonya” tehát nem világhatalmasztrófáknak, hanem a teremtő erőiben és formáiban való kimerültségnek és elaggottságnak a következménye.*

Végére érkeztünk ismertetésünknek. Vázlatos ez és szegény a *Spengler* könyveinek csodálatos gazdagsága mellett. Aki ezeket a könyveket, ha csak a kezébe veszi és csak belepillant azokba, akkor is elbámul azoknak perspektíváján, synthetikus erején épen úgy, mint rendkívüli erudicióján. A *Spengler* könyveinek az lenne az igazi ismertetése és kritikája, ha a különböző szaktudományok képviselői együttes, szervezett munkája által végeztetnék el, mert csak a különböző szakkérdések szakemberei lehetnek hivatva arra, hogy az egészen konkrét matematikai, vagy filológiai, természettudományi stb; ismeretek, adatok hitelességét és igazságát megállapítsák. A szakkritika után jöhetne aztán a filozófus, hogy megállapítsa

az egész koncepció helyességét ismeretkritikai szempontból. A rendkívüli gazdag német *Spengler*-irodalom kétségtelenül mutat fel sok szakkritikát, de ezeknek a feldolgozása rendszeres formában — tudomásunk szerint még nem történt meg.

Mi itt röviden csak arra utalunk, hogy a *Spengler* személye, amint könyvében megnyilatkozik, világos és tiszta tükre annak a képnek, amelyet a nyugat-európai kultúra mai állapotáról rajzol.

Spengler a saját pesszimiztikus és kiábrándult lelkén át nézi a nyugat-európai kultúra kérdését. Szeme különösen arra van beállítva, hogy meglássa a kultúra organizmusában a korhasztó gombát, a romláshozó penészt, de ugyanazon organizmus ellentálló képességével, új életre való lehetőségeinek gazdagságával nem számol, mert minden ilyen lehetőség előtt behúnyt szemmel megy el. A *Spengler lelkén át az önmagát vádló Nyugat-Európa lelkiismerete* szól. És bármilyen pesszimiztikus is a kép, amelyet a nyugat-európai kultúra jövőjéről ad, éppen a halálos betegség symptomáinak a felismerése az, ami magában rejti a megújulás csiráit. A *Spengler* kiáltása ma egyenesen az őrálló prófétának a szava, aki látja a veszedelmet, a fegyvert, a támadást és kiált, hogy meghallják az ő szavát..! És meg fogják hallani, mert egy kollektív alkotás romlása nem jelenti azt, hogy annak alkotói ki ne vonhatnák magukat annak romlasztó légköréből ama transcendentális szabadságnál fogva, amely lehetségesítő feltétele minden alkotó munkának. A kultúraalkotó személyiségek erején fordul meg egy objektivált kultúra éltető lelkének a megmentése. És ha a lélek megmentetett, akkor általa megújul az organizmus is.

Ami a részletkérdéseket illeti, mindenekelőtt kifogásolnunk kell *Spengler naturalisztikus* álláspontját. A kultúra nem egy *ontologiai* tény, amely természettudományi törvényszerűségek alatt fejlődik, hanem öntudatos *alkotás*, tehát egy *axiologiai* magatartás, amely *eszmények* szabályozása alatt áll, tehát a nyugat-európai kultúra jövője attól függ, hogy annak hordozói: a kultúrált személyiségek képesek lesznek-e, etikai erőfeszítéssel visszatérni a mocsárba vezető útról?! A kultúra függhet sok mindenféle *külső* tényezőtől, de a kultúrára nézve elhatározóan döntő a kultúrát hordozó személyiségek minősége. Az objektivált kultúrának sok eleme salakká válhatik, de minősült lelkek szabad kezdeményezése az élő gondolatok, igazságok,

élmények és tapasztalatok elraktározott anyagából képes restaurálni ugyanazt a kultúrát.

Nagy ellenmondásokat foglal magába *Spengler* determinisztikus álláspontja is. Ugyanis vallja, hogy az egyes konkrét tények sorsszerűek, véletlenek, amelyeknek jötte, hatása kiszámíthatatlan és mégis a jövő kifejlés menete *nem véletlen*, hanem szigorúan *meghatározott*. Ha minden kultúra-alakulat (és így a nyugateurópai is) sajátosan egyéni, micsoda kritika engedheti meg azt, hogy a sorsszerű egyes tények integrációjából támadt jövő hatásokat régen elmúlt kultúrák analogiájával számítsam ki?!

Végül említsük meg azt az ellentmondást, amely transcendentális-filozófiai álláspontja és relatív-históriai szemlélete között van, amelyek folyton változtatják egymást egész nagy művén át. Nagy törvényszerűségeket állapít meg itt, hogy amott aztán minden törvényszerűség lehetőségét megtagadja.

A nyugat-európai kultúra még dicsőséges jövőjének a Spengler műve is egyik beszédes bizonyossága, amely csak fokozza azt az *ébredést*, amely biztos folyamatban van a lelkek mélyén!

Dr. Tavaszy Sándor.

ÚJ KÖNYVEK ÉS FOLYÓIRATOK.

Dr. Jakabffy Elemér: Erdély statisztikája. Lugos, 1923. Szerző kiadása.

Prinz Gyula: Európa városai. Megjelent a „Tudományos Gyűjtemény” I. kötetenként. Pécs-Budapest. 1923. 8 r. 92 l.

Baranyai, Zoltán: Le bacha de Bude. Extrait de la Bibliothèque Universelle et Revue Suisse. 8 r; 31 l. Lausanne, Bureaux de la bibliothèque universelle.

Kisch, Gustav: Erloschenes Magyarentum im Siebenbürger Sachsen lande. Megjelent mint különnyomat az Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. NF, 42-ik kötet 1. füzetéből. Hermanstadt 1924.

Irodalomtörténeti Közlemények. Szerkeszti *dr. Császár Elemér.* 1919—1923 évi folyamai. Megjelenik Budapesten a M. Tud. Akadémia kiadásában.

Ungarische Jahrbücher. Szerkeszti és kiadja *dr. Gragger Róbert I—III.* évf. Megjelenik Berlinben (Ungarisches Institut der Universität, Berlin NW 7. Dorotheenstrasse 6)

Dr. Jakabffy Elemér: *Erdély statisztikája.*

A Romániához csatolt volt magyar területek népességi adatait adja nemzetiségi és felekezeti megoszlás szerint a *Martinovici-Istrati* szerkesztette „*Dictionarul Transilvaniei, Ba-*

natului și celorlalte timturi alipite” 1920. évi hivatalos adatai és a m. kir. statisztikai hivatal kiadványai, a járási beosztásnál pedig a román belügyminiszterium 1921-ben megjelent „*Impartirea administrativa a teritoriilor alipite*” című hivatalos kiadványa alapján. Ez utóbbi azonban majdnem hasznavehetetlen volt, mert adatai a Dicționarulétól helyesírás, a községek neve és száma tekintetében nagyon eltérőek. A két helységnévtárban százával fordulnak elé érthetetlen, megtévesztő különbségek, ami legalább is érthetetlen, mert hiszen két hivatalos kiadványról van szó. Igen fontos szolgálatot tesz a nemzeti megoszlás mellett a felekezeti adatok közlése, mert ezek megkönnyítik a nemzeti megoszlás ellenőrzését. Csak két példát ennek megvilágítására. A csikmegyei Göröcsfalván 1910-ben volt 474 magyar lakos, az 1920. évi hivatalos adatok szerint a román lakosok száma 459, holott 1910-ben vallási megoszlás szerint római kath. vagy görög keleti egyetlen egy sem. Karcfalván 1910-ben volt 1242 magyar, 1 g. kath., a Dicționarul szerint 1920-ban 742 magyar és 247 g. kath. román.

Az 1910. évi magyar statisztika az anyanyelv megállapításánál az illető nyilatkozatát vette alapul, abból indulván ki, hogy az egyén dönti el, hogy melyik az anyanyelve, amibe semmiféle hatalomnak beleszólni nem szabad. A Dicționarul a görög keletiek, görög katolikusok és izraeliták anyanyelvét és nemzetiségét maga állapítja meg. 1920-ban ugyanannyi lakóházat állapít meg, mint a magyar statisztika 1910-ben, holott ismeretes, hogy a háború előtt 4 évig rendszeren folyt az építkezés s így ez a megállapítás legalább is valószínűtlen. Miniszteri rendelet szerint a katonákat nem szolgálati, hanem születési helyükön kell felvenni s mégis Kolozsvárt és Nagyváradon felvették a városi lakosságba s ez lehet az oka, hogy a román városi lakosság pl. Szatmáron 1000%, Kolozsvárt 300%, Temesvárt 200% szaporodást mutat. Jellemző Temesvár esete. Itt a magyar statisztika 1910-ben 39.4% magyart, 10.4% románt, a szerb uralom idején 1919-ben tartott népszámlálás 56.8% magyart, 8.2% románt, az 1920. évi román statisztika 31.6% magyart, 19.2% románt talált. Eddig szokva voltunk, hogy a statisztika adataiban feltétlenül megbízunk. Az ilyen eltérések nem tudják e bizalmat erősíteni.

Erdély népességi statisztikájának történetéből csak egy néhány adatot említek. *Verancsics* a XVI. században a lakosság negyedrészt tartja románnak, mintegy 100 évvel később *Vasilie Lupu* egy harmadát. A jezsuiták a XVII. század végén a lakosság számát fél millióra, a románságét 200,000-re teszik. *Acsády* az 1721. évi adóösszeírás alapján a magyarság arányát 36%-ra, a németségét 15.6%-ra, a románságét 48%-ra teszi, *Klein* püspök összeírása alapján 1733-ban a románság számát 400,000-re tehetjük. II. József 1784-ben 1,411,000 lelket talált, ebből 800,000 román. Ha ez adatok helyesek, akkor a

románság száma nem egészen 100 év alatt megnégyszereződött. E példátlan szaporodásnak valószínű oka az, hogy a fanarioták zsarnoki uralma elől a nép nagy tömegekben menekült. *Lenk* 1839-ben a 2 millió lakosságból 58.5% románt számlál, az 1850. évi osztrák népszámlálás 58%-ot, az 1880. évi népszámlálás 30.3% magyart, 56.8% románt (az egész lakosság 2.084,048), az 1900. évi 32.4% magyart, 56.4% románt (az egész lakosság 2.476,998), az 1910. évi 34.3% magyart, 55% románt (az egész lakosság 2,678.367) számlál.

Nem fárasztjuk az olvasót a különben sok tanulságot nyújtó *kulturális* adatok közlésével. Ezek az adatok ma már összegyűjtésük után 2—3 évvel nem teljesen megbízhatók, mert azóta a magyar iskoláknak egész sora szűnt meg, illetőleg zárattott be. Természetes azonban, hogy ez a körülmény a nagy szorgalommal és figyelemmel dolgozó összeállítónak érdemét semmi tekintetben nem érinti. Ellenkezőleg, a magyarság nagy hála és köszönetre van elkötelezve az összeállító iránt, mert a könyv adatai — habár ma nem mindenben fedik a valóságot — egy néhány fájdalmas és sok tanulságot rejtő következtetés levonására nyújtanak alapot. Ilyen pl. az, hogy magyar tanításhelyű ipariskola ezen a területen egy sincs. Ilyen az is, hogy vannak vármegyék, melyekben elenyésző csekély a magyar nyelvű felekezeti népiskolák száma. Továbbá: sok százra megy azoknak a falvaknak a száma, melyekben a magyarság 50-en felüli lélekszámmal él. Az ilyen szórványok a magyarságra nézve teljesen elveszettek tekinthetők. Beékelődve idegen tengerbe, elmerülnek, izoláltságukban elvesztik faji öntudatukat, amire a magyarság eléggé hajlandó, nem lévén öntudata és fegyelmezettsége oly fokban kifejlődve, amely ettől a veszélytől megóvhatná. Itt kínálkozik a papságnak egy hálás terep a szórványoknak nemcsak vallás-erkölcsi, hanem faji gondozása körül is.

Jakabffy az összeomlás után az új államba való elhelyezkedésünk szomorú és zavaros korszakában történelmi érdemeket szerzett magának másnemű és irányú működésével is, e könyv összeállításával is.

Adassék teljes tisztelet és elismerés az érdemnek!

g. k.

Prinz Gyula: *Európa városai.*

Gróf *Teleki Pál* a M. Tud. Akadémiában tartott egyik felolvasásában (*Szintézis és szisztéma a földrajzi előadásban, Minerva* I. (1922) 8—10. sz.) a földrajz tárgyát úgy határozta meg, hogy az „a részeire nem analizált földfelszíni élet szintézise”. Ez a meghatározás fölemeli a földrajzot a természet-tudományok közül a szellemi tudományok közé. De amazokból

megtartja az analízálást, az adatgyűjtést, emezekkel együtt pedig az emberi életfeltételekkel és életnyilvánulásokkal foglalkozik, individuális értékmegállapításra törekszik. Közeledik így a történelemhez, csak hogy, — mint Teleki kiemeli (u. o. 260.) — a történelmi szintézis az ember körül centralizált, a földrajzi szintézis univerzális, függetlenebb, naturális.

A szellemi tudományokkal foglalkozóknak tehát nem szabad mellőzniök többé az így felfogott földrajz eredményeit és föl kell használniok ahhoz a metafizikai szintézishez, mellyel a mindenség megértését keresik.

Prinz Gyula könyve így értékes e szempontból nemcsak a földrajz tudósok számára is.

A tudós szerző nagyobb terület városföldrajzi képének összefoglalása terén első kísérlet eredményének nevezi könyvét, mely csak a városföldrajz egyetlen részével, az alaprajzzal, foglalkozik. De az alaprajz a városok térbeli megjelenésének leglényegesebb eleme és alkalmas arra, hogy a földrajzot szorosabban fűzze a történettudományokhoz. Valóban műve, mely Európa 510 városa alaprajzának tanulmányozása és rendszeres összefoglalása, az emberi polgárosodás történetére vet világosságot. Európa városait nyolc földrajzi övezetbe osztva, az ősi várostájon Kr. e. a XI. századon kezdve egészen a 18—19. századok övezetéig, megállapítja, hogy a települések városiasodása a mediterrán nyugati partvidékeiktől kiindulva hatalmas félkörívben haladt előre Gallián, Germanián és Oroszországon keresztül a Fekete-tengerig, szóval a 2. század óta keletkezett európai városok a polgárosodás nagy földségei útján egymásra hatással jöttek létre.

Részletes kutatások alapján megállapítja Prinz, hogy az európai városok alaprajzai ilyen típusokba foglalhatók: sejtés, főúttengelyes, halmaz-hálózatú alaprajzok, római koloniavárosok és utánzataik, sugaras-halmaz városok, német kolónia (Ring és piacucca) és sávolyos alaprajz. Ez eredményre figurális összehasonlító módszerrel jut el, — maga is elismeri, — primitív módszerrel, mellyel jelentős eredményeket elérni nem lehet. Mégis továbbjutott vele Genzmer (*Stadtgrundrisse*, Vortr. IV. I. Berlin, 1911.) és Schlütter (*Über den Grundriss d. Städte*, Berlin, 1899.) eredményeinél.

A városalaprajzok fejlődéstörténetén 3 alaphatás vonul végig: a természetes alkalmazkodás, a történelmi tömeghatás, vagyis a népi utánzás, végül az egyéni kitervezés. E hatások érvényesülése teljes okainak kikutatása a földrajz, az építéstörténelem és az általános művelődés-történelem közt oszlik meg. A földrajz legtöbbet tehet a történelmi tömeghatásból eredő alaprajzvonások felderítésében, mert minden utánzásban érvényesül az új térszíni formákhoz való alkalmazkodás. Ennek fölismerésével és megállapításával válik a földrajz a művelődéstörténelem hatalmas támasztékává.

A művelődéstörténelem megállapította, hogy a legrégebb ismert városalaprajzok kitervezett mérnöki munkák (Kahun, Kr. e. 3000). A földrajz felismerte, hogy ezek szerint a városok mindvégig öntözés területéken épültek, tehát gazdasági szervezkedés eredményei. A természeti védelmet keresők akropolis-városokat építettek hegytetőkre, sziklafokokra, félszigetekre. A homerosi időben kezdődik Dél-Európa igazi városiasodása: az akropolisról leszorul a város és megalakul délen a sejtes, sikátoros, kocsiközlekedést nem ismerő (föníciai), éjszakon a halmazalaprajzos, kocsíútas (árja) város. A görög gyarmatosítás a négyzetes, szabályos várost (a knossossi udvarház mását,) a római gyarmatosítás a castrum-várost terjeszti el.

A művelődéstörténelem túlozza ez utolsó hatás értékét, midőn azt állítja, hogy ez idézte elő a városiasodást Iberia éjszaknyugati felén, az Alpokon és a Dinarákon túl. A földrajz megállapítja, hogy Szmolenszk alaprajza, a szármát síkságon, római hatás nélkül is castrum-város volt. A szármát síkságon korábban keletkeztek városok, mint Germániában; de a Kr. e. 2. században Itáliából kiinduló városiasodó áramlat előntötte egész Európát és eltemette a szármát síkság városait. Az az itáliai áramlat magával vitte a történeti formákat, melyek az új hazában régi formákba ütköztek, más természeti és vele gazdasági tényezők hatása alá kerültek, belőlük új *alaktípusok* fejlődtek. De ezek csak egyes szűk területeken egyedül uralkodók. Itália a római castrum-város uralmi területe, Dél-Iberia a Tajoig a föníciai sejtes típus alakterülete, Belgium a sugarashalmazé, Hollandia a sávolyosé, Anglia a castrum egy bizonyos változatáé. A Balti-tenger, Kárpátok, az Elbe és a Volga forrásvidéke közt a Ring-típus uralkodik, a magyar Alföld sugaras, csillagos és rostos halmaz települést mutat egyedülálló jellemzetességgel az egész Földön. Ez alaktípusok természetesen több helyen (Dél-Itália, Franciaország, Németország nyugati fele) összekeverednek s e keveredés leginkább történeti hatásokra történik, kutatásuk már a történet feladata.

Ez általános megállapítások mellett az alaprajzok részletes vizsgálata és csoportosítása teszi Prinz könyvét igen értékessé és művelődéstörténeti szempontból is igen tanulságossá. Egy-két adatot kiemelek e részletekből. A középkori német alapítvány- és gyarmatvárosok mintaképei a római koloniavárosok voltak. Ezek alakrajza kétféle: ovális peremű két végén kapuval, a kettőt összekötő főúttengellyel (orsós-alaprajz). Ilyen Kassa alaprajza. A másik körperemű, egyenes vonalú, rácszerű utcakitöltéssel; közepén egy üresen hagyott telekterület alkotja a főteret. Ilyen Kolozsvár alaprajza. A faluból lett városoknál találjuk leggyakrabban a halmazhálózatú alaprajzot. Ilyen Bukarest, Arad, Belgrád alaprajza. A sugaras halmaz alaprajzú városok utolsó képviselője Erdélyben Nagyszében eltörölhetetlen germán jelleggel.

Prinz Gyula könyve első kötete annak a kiadóvállalatnak, melyet a pécsi *Danubia könyvkiadó r. t. Tudományos Gyűjtemény* címen indított meg. A társaság érzi azt a kötelességét, melyet e tiszteletré méltó hagyományos régi cím, Kazinczy és Széchenyi korának legeredményesebb tudományos vállalkozása, ró reá. A legjobb tudományos szakerek tollából bocsájt ki oly munkákat, melyek a tudományos követelményeket szemmel tartva és közérthetően, egyszerű, világos, áttekinthetően tagolt előadásban tájékoztatnak minden művelt olvasót a tudomány egyes területein elért eredmények felől. Prinz Gyula könyvével méltóan indult meg a sorozat, melyből eddigelé már több jelent meg. Reméljük, még lesz alkalmunk ezek némelyikének ismertetésére.

Dr. Kiss Ernő.

Zoltán Baranyai: „*Le bacha de Bude.*” (A budai pasa.)

Baranyai Zoltán érdekes értekezése — megjelent a *Bibliothèque Universelle et Revue Suisse* 1922. júliusi számában — egy hasonló című francia regényt ismertet, mely erdélyi vonatkozása miatt folyóiratunk olvasóit is érdekelné fogja.

A kis mű névtelenül kiadva, 1765-ben Yverdonban jelent meg; azonban hiteles adatok szerint szerzője Victor de Gingins de Moiry, Yverdon akkori helytartója. Szellemes, művelt ember, barátaival egy kis irodalmi köre is volt, melyben még Rousseau is megfordult. Egy alkalommal vállalta, hogy megkísérli regényt írni szerelmi intrikák nélkül. Így jött létre a „Budai pasa” c. kis műve.

Tartalma a következő: Két vaud-kantonbeli fiú: Cugny, a parasztfiú, és Olivier, egy városi notabilitás fia, gyermekkori jó barátok. Cugny eltűnik hazulról, Olivier a császár hadseregébe áll be. A páztorfiúból is katona lesz később, a szentgothárdi ütközetben török fogságba esik. Felveszi a mohamedán hitet, s Abdi néven Buda pasája lesz. Barátja, ki a szövetséges csapatok egy kiváló tisztje, Buda ostroma közben követségben jön hozzá. Abdi ráismer, s szülőföldjük tájszólásában szólva hozzá, igyekszik reábirni, hogy vonassa vissza a csapatokat. Felelevenítik gyermekkori emlékeiket, elmondják kölcsönösen élettörténetüket, de katonai becsületükhöz híven, egyikük sem enged s a döntő ostromkor, egymás ellen küzdve hősi halált hal mind a kettő.

Baranyai lelkiismeretes kutatások után megállapítja, hogy ennek a történetnek legfeljebb annyi historiai alapja van, hogy a főszerepet játszó két svájci fiú, bár külön időben, de tényleg létezett s mindkettő katonai szolgálatban vitézi babérokat aratott. Egyik Hollandiában egy vár ostrománál hősi halált is halt. Csak a Gingins de Moiry fantáziája helyezte őket egy időbe és a budai ostrom keretébe. Abban az időben ugyanis minden nyugateurópai irodalomban nagyon el voltak terjedve a keleti

elemekkel tarkított történetek és mondák, s így a korizlésének megfelelően, e kis regény nagy hatást ért el, habár valódi irodalmi értéke csekély.

Talán teljesen feledésbe is ment volna, ha nem talál időről időre újabb feldolgozókra. Így Heinrich Zschokke (1771—1848) svájci író egy asszonyalakkal gazdagítva, „Contes suisses” (Svájci regék) című munkájába illesztette bele. Kevésbé értékesek a német Varnhagen von Ense s a bécsi Karoline Pichler-Greiner feldolgozásai. Utóbbi a magyar gr. Majláth János dilettáns történelmi munkájából merít, mely valószínűleg szintén csak a kis svájci regényen alapszik. A Gingins de Moiry regénye már a 18-ik század végén le lett fordítva németre is, magyarra is. A magyar fordítás (1791) Aranka György erdélyi író műve.

Ezzel kapcsolatban érdekesen fejtegeti Baranyai a francia műveltség nagy befolyását a magyar irodalomra a 18-ik században. E hatás egyrészt Bécsen át udvari és katolikus alapon fejlődött ki, de Magyarország protestáns rétegei és különösen Erdély, Bécstől teljesen függetlenül, állandóan egyenes összeköttetésben állottak Franciaország és Svájc, valamint a Németalföld nagy protestáns kultúrcentrumaival. Erdély valószínűleg vezetett a francia civilizáció követésében. 1849-ben egy francia író arról számolhat be, hogy az erdélyi szinpadok Hugo drámáit játsszák és „regényeinket Clausenbourgnban úgyszólván Párisal egyidejűleg olvassák.”

A budai pasa históriája újabban ismét felelevenült, még pedig török részről. Egy svájci ujságíró, M. D. Vessaz, ugyanis arról számol be, (a Gazette de Lausanne 1921. márc. 10. számában), hogy Szófiában megismerkedett egy Basri bey nevű török íróval, ki jelenleg egy történelmi regényen dolgozik, melynek hőse Abdi pasa lesz. Basri bey-nek megvan a Zschokke könyvecskéje. Érdekes tudni azt is, hogy a mai forrongó Törökországban, Mustafa Kemal körében a legnépszerűbb nemzeti hős Abdi, a svájci eredetű budai pasa, kinek dicsőségét népdalok is hirdetik.

M. Vessaz feltevése szerint mindez Gingins de Moiry munkájának köszönhető, mely valószínűleg német közvetítéssel jutott el Törökországba s a keleti néplélekben élénk visszhangra talált.

Kauntzné Engel Ella.

Gustav Kisch: Erloschenes Magyarentum im Siebenbürger Sachsenlande.

Az Erdélyi Szász Néprajzi Társaság (Verein für siebenbürgische Landeskunde) a nehéz gazdasági viszonyok között is folytatja tudományos kutató munkáját. E munkának legszebb eredménye a mintaszerűnek indult Siebenbürgisch-sächsisches

Wörterbuch, mely az egész egyesület tudományos munkásságának középponti célja. A társaságnak tartalmas folyóiratán kívül újabbban is több kiadványa jelent meg. Így pl. Schullerus Adolf tiszteletére emlékfüzetet adott ki. Ebben jelent meg Kisch Gusztáv egyetemi tanárnak fenti tanulmánya adalékul az erdélyi-szász szótárhoz, melyhez különösen *Nordsiebenbürgisches Namenbuch*-jában eddig is gazdag adalékokat szolgáltatott. Jelen tanulmányában azon némethangzású erdélyi helynevekről ír, melyeket (mintegy félszázra menőt) magyar eredetűeknek talált. Szószármaztatásaiban főként a hangtani megfelelésre épít. E nagy buzgósággal és szorgalommal készült tanulmányra csupán magyar nyelvészeti szempontból teszünk szűk terünk miatt egypár rövid megjegyzést. Először is kívánatos volna a magyar szóalakoknál a pontos hivatkozás az illető alak forrására. Másodszor: a magyar etymológiáknál mindig látni szeretnők a jelentéstani alátámasztást. A *Blutroth* című cikkből pl. érdekes megtudni, hogy e helynév 1678-ban lép föl s addig *Bervén* (1332: *Bervin*) volt a neve. E szót a szerző az ófelnémet *bero* + *win(i)*-ből (Bär + freund) származtatja, de jelentéstaniilag nem indokolja. A magyarban van ugyan egy *bervény* közös főnév, de ennek jelentése, sinngrün, wintergrün (Vö. Gombocz-Melich: Magyar Etym. Szótár 377). Eredete nincs tisztázva. A szlávisták szláv eredetűnek tartják, mások (pl. Czuczor-Fogarasi, Kovács stb.) a latin *pervinca*-val vetik egybe, de az Etym. Szótár szerkesztői ezt hangtani nehézségek miatt nem fogadják el. A *Berven*, *Bervén* helynév utolsó fejleménye a *Berve*, mely CzF. szerint már a Váradí Regestromban is előfordul. Azonos-e ez a szó a Ballagi Teljes Szótárában előforduló *berve* szóval, melynek jelentése: *véres*? Ámde ezt Ballagi nyelvújításkori szónak állítja. Igaza van-e? Itt tehát nehézségek állanak előttem, melyeket nem tudtam eloszlatni. Hiányosan indokoltnak látom a magyar *Küküllő* <**Kükül-jő* (kükül × jó = kökény + folyó)¹, meg pl. a *Segesvár* összetétel előtagjának etimológiáját is. Továbbá feltűnő előttem pl. egy magyar *kiz* (= kéz, 156) vagy *szikely* (= Székely, 160; alak, ép ezért szívesen láttam volna e szavak mellett a forrásra való hivatkozást. Így e kis tanulmány olvasását, melynek szász és magyar kölcsönös vonatkozása igen érdekelt és tanulságos volt, tisztán magyar nyelvi vonatkozásaiban bizonyos hiány érzetével fejeztem be.²

Dr. Csúry Bálint.

¹ Ezt régebben a *kikellő* (= medréből kilépő) igenévvél is összevetették.

² Az erdélyi szász helységnevek eddigi megfjtéseit, illetőleg a megfjtések ismertetését folyóiratunknak egyik közelebbi számában közöljük. Ott részletesen beszámolunk a szász tudósoknak ez irányú munkásságáról.

A szerkesztő.

Az Irod. Tört. közlemények 1919—23. évfolyama.

E nagytekintetű folyóirat fedő- és címlapján az 1922-iki XXXII. évfolyamon kezdve a következő alcím olvasható: *Szilády Áron folyóírata*. Az alcímnek van egy a múltba visszamutató értelme: állandó tisztességtetés annak, aki e folyóiratot a harmadik évtől kezdve Ballagi Aladártól átvette, szerkesztette, magas színvonalra emelve jellegében állandósította — Szilády Áronnak. De van egy másik értelme is: a jelenlegi szerkesztőnek, Császár Elemérnek, az a célkitűzése, hogy *mutato nomine* is a folyóiratnak teljesen kialakult jellegét fenn is tartsa. A kegyeletes elismerést természetesnek, a drága örökség megtartására ígylekvést ezen felül súlyos feladatnak tartjuk. Császár ugyan eddig is bírta és hordozta a feladatot, mert az, hogy a *Sz. Á. közreműködésével* szerkeszti —, inkább csak a hagyomány tisztos szálának a tovább füzése volt. Voltaképpen önállóan járt el eddig is. Ugy hogy az *Ik.* régi kereteit, színvonalát Császár eleitől kezdve saját elhatározása alapján folytatta változatlanul. Ennek következtében a folyóirat szelleme és értéke a régi. Csak közleményeinek tárgya változott — és a *terjedelem*.

Szomorúan emlékeztet a közelmúltra az, hogy három évfolyam egy füzetben kereken háromszáz oldalon jelent meg, ami alig teszi ki egy régi évfolyam felényi terjedelmét. Az 1922—23. évfolyam külön füzetben jött ki, de bizony ezek is meglehetősen ösztövérek. Könnyű elgondolni, hogyha az *Akadémiának* ez a folyóírata így összezsugorodott, a többi sem maradhatott meg régi nagy terjedelmében. Annál kevésbé a többi, az Akadémiától távolabbállók.

Természetes, hogy a terjedelem csökkenés oka az anyagi elszegényedés, amiről a szerkesztő nem tehet. Ellenben az ő érdeme, hogy a csökkent terjedelem mellett is megmaradt a cél: a régi tartalmasság. A hármadik évfolyamban az Elek Oszkár (A tenger Császár Ferenc költészetében) és Király György (A Cyrus monda széphistoriáinkban) cikke mellett általános érdekű a *Zsigmond Ferenc* és *Galamb Sándor* tanulmánya. Zsigmond Ferenc *Jókai uralomra jutása regényirodalmunkban* címen Jókainak az 1850—54 években írt műveit méltatja, a szertelen romantikából való átmenetet az 1855-tel kezdődő fénykorig. Galamb meg *Gyulai Pál novelláit* ismerteti megjele-

nésök sorrendje szerint. Mindkét szerző nagy elmélyedéssel tünteti föl a tárgyhoz tartozó művek filológiai kapcsolatait s esztétikai értékét egyaránt. A gazdag *Adattárból* minket különösebben Kemény Zs.-nak Falk Miksához és Jósika Miklósné-nak férjéhez intézett levelei érdekelnek. Amazokat Papp Ferenc, ezeket Dézsi Lajos adta ki. A könyvismertetések között rövid jellemzést olvasunk Benedek Elek művéről — „Édes anyaföldem”. Az 1922-iki évfolyam elején Császár ír magasztaló nekrológot Gyulairól, majd Papp Ferenc méltatja *Gyulai Pál liráját*. A tanulmány, mely akadémiai székfoglaló, nagy részletességgel mutatja ki, hogy Gyulai lírai költészetének legfőbb jellemvonása az összhang szeretete. Tolnai Vilmos: Arany Keveháza c. költeményéhez; Thienemann Tivadar „XVI. és XVII. sz. irodalmunk német eredetű műveihez” s Kastner Jenő „Csonkai lirájához” c. közölt forrástanulmányt. *Galamb* Sándor meg Petőfi és modern líra egyik közös formai sajátosságára utal. Az *Adattárból* egy ismeretlen Petőfi levél (Samorjay Károlyhoz. Pest 1844 aug. 10.) a legérdekesebb. Ismeretes pesti utazását, Vörösmarty pártfogását s a Nemzeti Kör vállalkozását művei kiadására — írja meg. A levél Pozsonyban, a Samorjay család tulajdonából került napfényre. Könyvismertetést kapunk többek között: *Grexa* Gyula: *A Csaba monda és a székely-hunhagyomány* c. művéről *Hóman* Bálinttól, *Horváth* János *Petőfijéről* *Négyesy* Lászlótól és *Király* Györgynek a magyar ősköltészet-ről c. művéről *Grexa* Gyulától.

Az 1923-iki XXXIII. szintén vékony évfolyamban Thienemann forráskutatásainak befejező részét; *Horváth* Cyrillnek a *Krisztina legenda* kapcsolatait összeállító tanulmányát és *Császár* Elemérnek *A negyvenes évek kritikai munkássága* c. monográfiájának egy részét olvashatni. Az *Adattárban* itt is érdekes levelek (Arany J., Báróczy, Kazinczy) és ismeretlen irodalmi művek és versek vannak közölve. A gazdag és változatos könyvismertetés rovatból főlemlítjük a minket közelebbről érdeklőket: *Papp* Ferenc: *Kemény* Zsigmond; *Tolnai* Vilmos: Bevezetés az irodalom-tudományba; *Kristóf* Gy.: *Petőfi és Madách* tanulmányok; *Alszegehy* Zs.: *A XIX. sz. magyar irodalma* stb.

Valamennyi évfolyamot *Hellebrant* irodalomtört. repertoriuma egészíti ki. Ez a repertorium az erdélyi műveket illetőleg hiányos ugyan s csak a *György* Lajos most készülõ kiváló jelentőségű bibliográfiájából lesz pótolható. —f.

Ungarische Jahrbücher. Szerkeszti dr. Gragger Róbert.

Mult számunkban ismertettük a *Revue des Etudes Hongroises* c. folyóirat első évfolyamát. *) Most bemutatjuk e folyóiratnak értékességben méltó németnyelvű párját, mely az előbbinél szélesebb programot tűzött maga elé. Az *Ungarische Jahrbücher*t Gragger Róbert berlini magyar egyetemi tanár alapította 1921-ben s azóta ez az évnegyedes folyóirat igazi kulturhivatást teljesít s gazdagon beváltotta a hozzáfűzött reményeket. Részletesen ismertetjük az *Ungarische Jahrbücher*t, hogy olvasóink megláthassák, milyen nagy lendülettel, mekkora tudományos felkészültséggel s mily magas színvonalon álló munkával van képviselve a magyar tudományosság ma német nyelven. Hozzáfogható külföldi reprezentatív magyar folyóirat a mult számunkban ismertetett *Revue des Etudes Hongroises* is. A többi külföldi reprezentatív tudományos magyar folyóiratokról más alkalommal fogunk beszámolni.

Az *első* évfolyam bevezető cikkében a szerkesztő a folyóirat *munkatervét* ismerteti, mely nem egyéb, mint az összes magyarság szellemi, társadalmi és gazdasági életének hű tükörképét adni. — *Buday László: Magyarország népesedési mozgalma és a háboru.* Magyarország háborus vereszettségének szomorú statisztikáját mutatja be várható következményeivel, (A teljes veszteséget az elmaradt születésekkel együtt 1.491.000-re becsüli.) — *R. Thim József: Jugoszlávia megalakulási kísérletei 1848—49-ben.* Történelmi visszapillantás a délszláv törekvések fázisaira a szabadságharc végéig. — *Fuchs Albert: Vázlatok a magyar bankügyről.* A magyar bankügy fejlődésének vázlata a jelenkorig. — *Viczián Ede: A Duna vízi ereje.* Rámutat a Duna vízi erejének kihasználásában rejlő nagy gazdasági előnyökre. — *Kvassay Jenő: A Duna hajózási szempontból.* A jelen állapot rajza után a Duna—Tisza összekötő csatorna eszméjét veti föl. — *Kisebb közlemények. A berlini egyetem Magyar Intézete.* Alapítója Gragger Róbert, ki hivatalos meghívás útján a porosz kormánytól a magyar nyelv és történelem számára 1916-ban alapított tanszéket tölti be, még ugyanazon évben a tanszékhez csatolt szeminárium könyvtárának is megvetette az alapját. A Magyar Szeminárium a következő évben a berlini egyetem Magyar Intézetévé bővült kiszélesített munkaprogrammal, 1920-ban pedig a volt százsz követségi palotába

*) Itt jegyezzük meg, hogy a folyóiratunk mult számában ismertetett *Revue des Etudes Hongroises* a következő címen rendelhető meg: Baranyai Zoltán: Genève 4 bis Chemin de Mirmont. Svájc.

Az *Ungarische Jahrbücher* szerkesztője, dr Gragger Róbert, a berlini tudományegyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára. A folyóirat tulajdonképpen az általa alapított Ungarisches Institut der Universität Berlin-nek kiadványa.

Miután a romániai posta mindkét folyóiratot szállítja, olvasóinknak már csak emiatt is különös figyelmükbe ajánljuk.

költözött s mint Magyar Intézet ott folytatja áldásos munkáját. Programjának főbb pontjai: a tudományos kutatás előmozdítása és a magyar nyelv és műveltség megismertetése. Kiadványai: az *Ungarische Jahrbücher* és az *Ungarische Bibliothek* kötetei. — *A berlini Magyar Intézet Barátjainak Társasága*. 1917-ben alakult azon céllal, hogy a berlini Magyar Intézet támogatásával ápolja a kulturális viszonyt Német- és Magyarország közt. — *Könyvészet*.

2. szám. *Sebess Dénes: A magyar agrárreform*. A magyar földtulajdon története; az agrárreform-rendszerek; az eddigi magyar reformtörekvések; a magyar agrártörvény. — *Tagányi Károly: Régi határvédő berendezések és határpuszták: „gyepű” és „gyepűelve”*. A régi magyar határvédelmi rendszer a *gyepű* (= természetes és mesterséges akadályvonal) és *gyepűelve* (= védekezés céljából pusztán hagyott terület a gyepűn túl) segítségével. A régi védelmi vonalak rekonstruálása a helynevek segítségével. — *Bajza József: A horvát publicisztika a világháború alatt*. A horvát egyesülési törekvések történeti ismertetése után áttekint a horvát kérdés fejleményein a világháború alatt, ismerteti a vele összefüggő gazdag röpiratirodalmat az 1918-iki nagy fordulatig. — *Kisebb közlemények. Angyal Dávid: Az 1848–49-iki magyar szabadságharc újabb irodalma*. Négy idevágó újabb idegennyelvű munka bírálata. — *Gragger Róbert: A turáni mozgalom Magyarországon*. A 19. század végén a turáni gondolat politikai céllá fejlődött: a fajrokon népekben (magyar, török, bolgár) az összetartozás érzését felébreszteni. Az 1910-ben alakult Turáni Társaság 1913-ban folyóiratot indít (Turán), előmozdítja a turáni népek közt egymás kölcsönös megismerését (Török-magyar baráti társaság, konstantinápolyi Magyar Intézet). Az eszmének az irodalomban (Zempléni: Turáni dalok) és művészetben is (Lechner Ödön) visszhangja támadt. — *Névtelen bírálata Spiridion Gopcscevic: Österreichs Untergang die Folge von Franz Josefs Miszregierung* c. könyvéről. — *Könyvészet*.

3. szám. *Buday László: Magyarország mezőgazdasági termelése*. Magyarország a szétdarabolás folytán a gazdasági termelésben nagy károkat szenvedett, viszonylag sűrűbbé lett népessége következtében kevesebb kivített produkál. Többtermelés kellene, mely viszont szorosan összefügg a tőkével, agrárreformmal s egyéb kérdésekkel. — *Gombocz Zoltán: A bolgár kérdés és a magyar húnmonda*. A magyar-bolgár-hún rokonság és őstörténet megvilágítása az összehasonlító nyelvészet újabb eredményei, meg a növényföldrajzi kutatások alapján. A hún hagyományok csirái történelmi megvilágításban. — *Takács Sándor: Magyar és török íródeákok a 16. és 17. században*. Főuraink udvarában, meg a török basáknál szolgáló tanult íródeákoknak e századokban jelentékeny szerepük volt a magyar művelődés és nyelv fejlesztésében. — *Bonkáló*

Sándor: A magyarországi ruthének. Betelepedésük a 13. század után, nagyobb mértékben a 15.—16. századokban veszi kezdetét. Ezt nemcsak történelmi, hanem nyelvi bizonyítékokkal is igazolja. — *Zolnai Béla: A magyar irodalom 1906—1921-ig.* Áttekint az utóbbi évtizedek magyar irodalmi irányain és termelésén az 1918-iki forradalomig, vázolja az októberi forradalom és a kommün, végül pedig az ezt követő nemzeti ébredés irodalmát. — *Kisebb közlemények. Tolnai Vilmos: A magyar nyelv Nagy Szótára.* Történeti visszapillantás után bemutatja a Szótár munkatervét s az eddig elért eredményeket. — *Király György: Német mondák és tréfák egy magyar ördögös könyvben.* Bornemissza Péter *Ördögi kísértetekről* szóló könyvének német eredetű ördögös történetei. — *Gragger R.* ismerteti *Jacobs Emil: Untersuchungen zur Geschichte der Bibliothek im Serai zu Konstantinopel* c. érdekes műve I. kötetének magyar vonatkozásait. — *Névtelen: A magyar műfordítás irodalma 1918—20.* Áttekintésének végeredménye: bár a műfordítás irodalmának föllendülése részben az üzleti spekuláció következménye, a fordítások irodalmi nivójának fokozatos emelkedése le nem tagadható eredmény. — *Könyvészet.*

4. szám *Réz Mihály: Gondolatok Tisza Istvánról.* A nagy magyar államférfi lelki alkatának rajza. — *Moór Elemér: A német hegedősök Magyarországon.* A német hatás a középkori magyar műveltségben is megvolt. A szláv eredetű igricek mellett német hegedősök is üzték foglalkozásszerűleg a magyarság közt a mulattatást. Ezek nemcsak a régi magyar hegedősök dalkészletét vették át, hanem magokkal is hoztak átformálható anyagot. — *Mályusz Elemér: Turóc megye keletkezése.* Széleskörű levéltári kutatás alapján vázolja ezen, eredetileg lakatlan fensik (gyepüelve) telepedéstörténetét s kimutatja hogyan fejlődik autonóm területté. — *Bonkáló Sándor: A magyarországi ruthének (folytatás).* Kifejti a ruthének szellemi és anyagi hátramaradásának okait s rámutat a népköltészetükben, nyelvükben és irodalmukban mutatkozó magyar hatásokra. — *Horváth János: A szövetkezetek ügye Magyarországon.* A magyar hitelszövetkezetek rendszere, szervezete, ténykedése. Jelentőségük Magyarországon. — *Kisebb közlemények. Pekár Dezső: Eötvös Lóránt (nekrológ).* — *Concha Győző: A magyar publicista irodalom 1918/20.* E három év gazdag publicista irodalmának áttekintése. — *Gragger Róbert: Régi magyar legendák, mondák, tréfák és fabulák.* Király György érdekes anthológiájának méltatása. — *Könyvészet.*

II. évfolyam (1922), 1. szám. *Buday László: Agrárpolitikai feladatok.* Az e kérdéssel kapcsolatos jövőendő problémák tárgyalása (a föld kihasználása, a tőke és termőföld, termények értékesítése stb.) — *Hóman Bálint: A székelyek eredete.* A székelység eredetileg az avar birodalomhoz tartozó törzs, mely a 9. században húzódott Erdélybe. — *Fehér Géza:*

Magyarország határai a 10. század közepén, Konstantinos Porphyrogenetosnak *De administrando imperio* című munkája nyomán, figyelembe véve J. B. Bury értekezésének eredményeit. — A *Kisebb közleményekből*: Gragger Róbert: Riedl Frigyes (nekrológ). — Konrad Schünemann: *A magyar címer új magyarázata*. Horváth Sándor könyvének (*Magyarország cimere*, 1921) ismertetése.

2. szám. Thienemann Tivadar: *A magyar nyelv német jövevényszavai*. A német kölcsönzések történeti megvilágítása és rétegei. Mikor, milyen tárgykörből származtak át német jövevényszavaink. — Nyulászi J.: *Államszerződések az adó- és illetékügy szabályozására*. Szempontok e kérdésnek nemzetközileg való, méltányos szabályozására. — Károlyi Á.: *Széchenyi István elkobzott iratai*. E nagyjelentőségű történelmi és irodalmi dokumentumokat Károlyi Arpád gondozásában a Magyar Tört. Társulat adta ki (Gr. Széchenyi István döblingi irodalmi hagyatéka,) — A *Kisebb közleményekből*: Prinz Gy.: Lóczy Lajos (nekrológ). — Gragger Róbert: *Bismarck és Jókai*. Jókai látogatása Berlinben és audienciája Bismarcknál 1874-ben.

3—4. (kettős) szám. Domanovszky Sándor: *A magyar dunai kereskedelmi hajózás multja*. Történelmi áttekintés a középkortól Széchenyiig. — Kovács Alajos: *A magyar néperő újjászületése*. Küzdeni kell az egykerendszer, gyermekhalandóság és tudóvész ellen. A természetes szaporodás statisztikája különben nem kedvezőtlen. — Gragger Róbert: *Magyar történeti intézetek*. A római, konstantinápolyi és bécsi magyar történetbuvárló intézetek és működésük raiza. — Losonczy Zoltán: *A magyar nyelvtudomány 1920—21-ben*. E két év főbb nyelvtudományi eredményeinek rendszeres összefoglalása. — A *Kisebb közleményekből*: Carl Brinkmann: *Bolgár-magyar vonatkozások az V—XI. században*. Fehér Géza hasonló című német művének bírálata. — Johannes Bolte: *Finn és észti népmesék*. August von Löwis of Menart németnyelvű kiadványa a *Märchen der Weltliteratur* c. gyűjteményben. — Konrad Schünemann: Újabb adatok a honfoglaláskori magyarságról. Egy Ernst Klebel-től fölfedezett klastromi évkönyv magyar vonatkozásai. — Zsinka Ferenc: *Szilády Áron* (nekrológ). — Richard Meckelein ismertetése Karjalainen könyvéről: *Die Religion der Jugra-Völker*, mely az osztják és vogul néphitről becses új adalékokat tartalmaz.

III. kötet (1923), 1. szám. Fellner Frigyes: *Csonka-Magyarország nemzetközi fizetési mérlege és a jóvátétel problémája*. A korona esésével összefüggő nagy egyensúlyhiányt új külföldi kölcsönrel kell helyreállítani s az országot a jóvátételi kötelezettségek alól való feloldással hitelképessé tenni. — Gragger Róbert: *Egy ómagyar Mária-síralom*. E fontos magyar nyelvi és költői emlék első közlése sikerült hasonmásban nyelvi és irodalomtörténeti magyarázatokkal. — Szekfű Gyula: *A*

magyar bortermelés története. A magyar bortermelés történeti vázlata; a magyar bortermelő lelki alkata. A bortermelés mint a magyar gazdasági élet egyik legjelentősebb tényezője. — *Angyal Dávid: Az osztrák állami és birodalmi probléma.* *Joseph Redlich* érdekes könyvének (A Habsburg monarchia belső politikájának története 1848-tól a birodalom bukásáig) magyar vonatkozásait tárgyalja. — A *Kisebb közlemények* rovatából *Fejérváti László: A Magyar Tudományos Akadémia történelmi és bölcséleti osztályának tevékenysége 1920/21.* Kiadványok, felolvasások. — *Miskolczy Gyula: Magyarország Helmholt világtörténetében.* Jorga művének bírálata.

2. szám. *Gróf Klebelsberg Kunó: A nyilvános gyűjtemények egyeteme.* A nyilvános gyűjtemények önkormányzatáról szóló 1922. évi XIX. magyar törvény indokolása. — *Solymossy Sándor: A magyar népmesék rokonsága a keletiekkel.* Új szempontok az összehasonlító mesekutatás módszeréhez. Stereotip szólásformák és beszédfordulatok a mesékben, mint szilárd támpontok a rokonításra. A magyar meseköltészet stereotip fordulatai a Kaukázus vonalára utalnak mint központi területre, valamint kiágazásaira: észak felé az Uralig, kelet felé Tibetig, dél felé Szíriáig és Kis-Ázsián keresztül az európai törökségig. — *Hóman Bálint: Történeti elemek a Nibelungénekekben.* Különösen Attila és Kriemhild jellemzésében az Árpádok történetéből merített motívumok vannak. — *Eckhardt Ferenc: Magyarország kereskedelmi és pénzügyi mérlege Mária Terézia uralkodása alatt.* Kereskedelem-történeti tanulmány hivatalos statisztikai táblázatok és egyéb dokumentumok alapján, — A *Kisebb közlemények* rovatából: *Gragger Róbert: Heinrich Gusztáv* (nekrológ). *Georg Goehler: Friedrich Nietzsche kompozíciói Petőfi költeményeihez,* A nagy német filozófus Petőfinek öt költeményét zenésítette meg. — *C. Brinkmann* bírálata *Horváth E.: Modern Hungary 1660—1920.* c. könyvéről.

3. szám. *Hóman Bálint: Történeti elemek a Nibelungénekekben* (folytatás; lásd a 2. számban). — *Egyed István: Magyarország mai közjogi berendezkedése.* Átmeneti berendezkedés, míg törvényes érvényben levő alkotmányát százados intézményeivel együtt ismét gyakorolhatja. A *pragmatica sanctio* s a vele kapcsolatos intézkedések megszűnése; a nemzetgyűlés közjogi helyzete; a kormányzó jogköre; a minisztérium. — *Pais Dezső: A régi magyar személynevek.* Művelődés- és társadalomtörténeti tanulságok a régi magyar személynevekben. — *Alföldi András: A római uralom hanyatlása Pannóniában.* E virágzó gyarmat hanyatlásának rajza a források és főleg a maradványok (régi pénzek) vallomásai alapján. — A *Kisebb közlemények* rovatából: *Gragger Róbert: Beöthy Zsolt* (nekrológ) — *György Lajos: A magyar irodalom Erdélyben (1919—22).* Irodalmi mozgalmak, irányok, orgánumok. A

tudomány és irodalom főbb termékei. — *Solymossy Sándor: A nyereg alatt puhított hús meséje.* E mendemonda a keleti és nomád népeknél szokásos lögyógyítási mód félreértéséből származhatott. A rávonatkozó adatok. — *Konrad Schünemann* ismerteti Hóman Bálintnak *a magyar honfoglalásról* írt könyvét.

4. szám. *Balogh Jenő: Gróf Tisza István összes munkái.* A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő gyűjtemény I. kötetének (tanulmányok, naplószerű följegyzések) ismertetése. — *Alföldi András: A római uralom hanyatlása Pannóniában.* Folytatás (1. 3. szám). — *Wéber Arthur: Mária Terézia a pozsonyi országgyűlésen.* Az emlékezetes moriamur jelenet visszhangja az európai, különösen az osztrák irodalomban. — *Holik Flóris: Az első tudós társaság Magyarországon. A Confraternitas Plebanorum Scepusiensium* nevű 15—16. századbeli irodalmi és tudós társaság története, szervezete, könyvgyűjteményei és író tagjai. — *A kisebb közlemények-ből: Gombosi O. J.: Egy német lantjáték tabulatura.* Egy terjedelmes német kéziratos zenetörténeti emlék magyar vonatkozásai (Bakfark Bálint szerzeményei). — *A berlini Magyar Intézet beszámolója (1922—23).* — *A berlini Magyar Intézet Barátainak Társasága.* Beszámoló 1923-ról. A berlini Petőfi-ünnep; a társaság finn-észt ágának megalakítása.

IV. évfolyam (1924.) 1. szám. E szám emlékfüzet *Setälä Emil,* a nagy finn nyelvtudós tiszteletére születésének 60-ik évfordulója alkalmából. *Heinrich Winkler: Az altaji nyelvek.* Ósrokonsági bizonyítékok a grammatikai szerkezetben. — *W. Bang: A mandsu nyelv török jövevényszavai.* *Wilhelm Schultze: A vemhes állat találós meséje.* Nagy elterjedtsége és gazdag változatai. Összefüggése az óind és itáliai áldozati kultusszal. — *Gragger R.: A finn-ugor nyelvtudomány történetéhez. I.* Wilhelm von Humboldt magyar nyelvi ismerete és nyilatkozatai a magyar nyelvről és rokonairól. — *Ernst Lewy: Rövid szemlélődés a magyar nyelvről.* Jellemző nyelvi jelenségek a ragozásban, szóképzésben és mondattanban mint magyar lelki sajátosság folyományai. Összefüggő és párhuzamos jelenségek a nyelv szerkezetében. Nyugateurópai hatások. — *Kertész M.: Művelődéstörténeti nyomok a magyar nyelvben,* A szerző *Szókásmondások* c. tanulmányának kivonatos bemutatása (lásd: Erd. Irodalmi Szemle 1. szám). — *Georg Schünemann: Magyar motívumok a német zenében.* Történeti áttekintés a legrégebb (16. századbeli) nyomoktól a legújabb időkig. — *Brückner Sándor: Magyarok és lengyelek.* Kulturális és nyelvi kölcsönhatások a 10—17. században e két rokonhivatású nemzet között. — *Konrad Schünemann: Magyar segédnépek a középkori német irodalomban.* Azon népek neveiről, kik a magyarok középkori harcaiban, mint segédsapatok részt vettek. — *A kisebb közlemények* rovatából: *Szinnyi: Adalékok a magyar szóképzéshez.* *Almodik* igében a *-mad* képző elváltozásával

van dolgunk (*duz-mad*); a reflexiv *-v* eredeti funkciója maradt meg a *tilov-* és *nyomv-* képzésekben. — *Horger Antal: Fraj, frajla, fraj cimmer.* E három német jövevényszó hangalakjának magyarázata. — *Farkas Gyula: A finn-magyar nyelvrokonság és a magyar romantika.* Az összehasolító nyelvtudományi vizsgálatok hatása elbeszélő költészetünkben.

Dr. Csúry Bálint.

A ROMÁNIAI MAGYAR IDŐSZAKI SAJTÓ ÖT ESZTENDEJE (1919—1923).

Azt a rendkívüli nehéz feladatot tűztem ki célul, hogy számbavegyem az elmúlt öt esztendő alatt Romániában megjelent valamennyi magyar nyelvű időszaki sajtóterméket. Két indok készített erre. Egyik az a cél, hogy rendbe szedjem és részben legalább bibliográfiailag megmentssem az öt év alatt nagy összevisszasággá torlódott anyagot, a másik az a törekvés, hogy a nagy átalakuláson átzökent itteni magyarság életének erről a fontos kulturális tényezőjéről legalább megközelítően pontos képet vegyek fel.

Jól tudom, hogy abszolút teljességet el nem érhetek. Hiszen egyetlen nyomtatvány sincs kitéve oly nagy mértékben az el-kallódásnak és a megsemmisülésnek, mint a múltó érdeklődés-nél hosszabb időre ritkán számító időszaki sajtótermék. Közönyösen dobjuk félre ma ezeket s a legtöbb embernek talán a gondolatában sem fordul meg, hogy a mai szemmel jelentékteleneknek tekintett újságok, lapok, folyóiratok történelmi patinát nyernek az idő perspektívájában. Kultúrhistoriai dokumentumokká súlyosodhatnak a könnyűségük miatt ma lebecsült lapocskák, mert a legjelentéktelenebb is megőrizhető valami oly vonást, amely idővel a mai kor lelki képének a teljességéhez tartozik. A nyilvános könyvtárak jól ismerik eme tudományos fontosságukat s nagy gondot is fordítanak hírlaposztályuk teljességére. Ma már minden állam törvényhozásilag gondoskodik arról, hogy valamennyi nyomtatvány, így az időszaki sajtó lappéldányai is, tudományos célra összegyűjtessenek és megőriztessenek.

A legteljesebb magyar hírlapkönyvtár a budapesti Magyar Nemzeti Muzéumé, amely 1918 végéig elraktározta a régi Magyarország területén megjelent valamennyi hírlapot és folyóiratot. Az 1897-ik, majd az 1913-ik évi magyar sajtótörvény értelmében minden lapból jutott neki egy-egy példány. A világháborút követő nagy változás azonban megszakította ezt a folytonosságot s bár a Romániához kapcsolt részeken is a régi rendszert miniszteri rendelet igyekezett fenntartani, zökkenés nélkül nem lehetett ezeken az éveken átjutni. Csak 1923 jan. 1-én fordult kedvezőbbre a helyzet: ekkor lépett életbe nálunk

a nyomtatványok köteles beszolgáltatásáról intézkedő, büntető-jogi záradékkal ellátott törvény, mely a jelzett időpont óta biztosítja az időszakai sajtótermékek rendszeres összegyűjtését. Az 1919—1922. évek szellemi termékei azonban jórészt kiestek a könyvtárak gyűjteményeiből. Annál sajnálatraméltóbb, mert — pótlásuk reménytelen lévén — épen ezeknek a történelmi jelentőségű esztendőeknek a szellemi arculata fog hiányos vonásokat mutatni a későbbi időknek.

Tudomásom szerint az állami könyvtárak rajta vannak, hogy e négy esztendő nagy hézagait kitöltsék. A könyvanyag tekintetében ez talán eredménnyel is fog járni, de a hírlapanyag teljességét elérniök már lehetetlenség. E sorok írója tapasztalatból tudja, hogy annak jó része megsemmisült és sok utánajárása a legtöbb esetben azzal a negatív eredménnyel zárult, hogy maguk a szerkesztők és kiadók sem őriztek meg a kiadványukból teljes példányt, igen szomorú, hogy a legtöbb esetben épen ők nem. Különösen az időközben megszűnt lapok tűntek el csodálatos módon. Köztük nem egy immár unicumszámba megy.

Ilyen körülmények között fontos tudományos érdek volt e széles terület felkutatása és bibliográfiai leírása az elmúlt öt év időszakai sajtójának, annnyival is inkább, mert egy része könyvtári fönmaradásra már aligha számíthat. Errevaló tekintettel ez az összeállítás hosszú idő körültekintő utánjárásával készült s így olyan terjedelmű hiányok nem akadnak benne, amelyek a statisztikai megállapításokat érdemileg befolyásolnák. Egyuttal arra is gondoltam, hogy a magyar időszakai sajtótermékek utólagos összegyűjtésére irányuló jószándékú törekvést támogassam, mert az 1919—1923 közti öt esztendei termés abban a teljességben, ahogy azt az alábbi bibliográfia feltünteti, egyetlen könyvtárunkban sincs összegyűjtve.*

Meg kell jegyezmem, hogy készült már egy bibliográfiai felvétel a romániai időszakai sajtóról. A Bukarestben megjelenő *Buletinul Cărții* c. folyóirat az I. évfolyamának (1923) 2., 3. és 12—16. számában összeállította Románia időszakai sajtójának az 1922-ik évre vonatkozó statisztikáját, a Román Akadémia könyvtárába érkezett anyag alapján. Nem érdektelen tudni azt, hogy e statisztika szerint a Romániában megjelenő ujságok száma: 657. Ebből 471 románul jelenik meg, a többi 186 pedig 12 nyelven: a kisebbségi és a tulajdonképeni értelemben vett idegen nyelveken. Vidékenként a megoszlás a következő: Regát 362, Erdély 237, Besszarábia 34, Bukovina 23. A Regát 362 ujsága közül 337 román nyelvű és csak 25 kisebbségi vagy idegen nyelvű. Buka-

* Ennek az összeállításnak az alapjául a kolozsvári egyetemi könyvtár hírlapanyaga szolgált. Hálás köszönetet mondok itt is dr. Barbul Jenő és dr. Gyalui Farkas igazgató uraknak azért a szívességükért, amellyel e munkámban támogattak. Sok köszönettel tartozom szíves közléseikért S. Nagy László, dr. Perédi György és Walter Gyula szerkesztő uraknak.

rest egymagában 117 ujságot ad ki s ebből 98 román nyelvű. Ez a statisztika megállapítja azt is, hogy Erdély 237 ujsága közül több mint a fele (130) kisebbségi nyelvű s ezek a példányszámaikkal s elterjedtségükkel is messze felülmulják a román ujságokat.

A Buletinul Cărtii összeállítása szerint az 1922-ik évben 93 magyar hírlap és 66 magyar folyóirat (ezeknek elkülönítése azonban nagyon bizonytalan) jelent meg Romániában, tehát összesen 159 magyar időszakai sajtótermék. Ezzel szemben a mi összeállításunk az 1923-as évre vonatkozólag (1923 dec. 31-ig) 226 adatot tüntet föl, amiben a két- és háromnyelvű (román-magyar-német) lapok is benne foglaltatnak. Azonban nem elégedtünk meg csak az 1923-as állapot megrögzítésével, ami a következő évek időszakai sajtó-statisztikájához alapul szolgálhat; ezenkívül felkutattuk az 1919 január 1 és 1922 december 31 közt megszűnt lapokat is. Ilyen — az össze-számlálásom szerint — 104 volt, tehát öt év alatt 330 magyar időszakai sajtó termék jelent meg. Ezek között van néhány, amelyhez hozzáférni sehol nem tudtam s így róluk a címükön és megjelenési helyükön kívül más adatot nem ismerek. Így bár a Buletinul Cărtii-nél gazdagabb anyagot mutatok be, még ez a munka is pótlásra szorul: elő kell keríteni a csak cím szerint ismert lapokat s a később esetleg felszínre vetődő új adatokkal még ki kell egészíteni ezt a mostani összeállítást. Épen azért minden adatközlést hálás köszönettel fogadok.

De e bibliografiai felsorolás nemcsak a jövő számára készült. Beszédes adatok ezek, melyek hozzánk is szólnak. Az itt élő magyarság kulturális életének mai színvonalára vetnek fényt s ha belső súlyukat nem is mérlegeljük, pusztán a számukból is vonhatunk következtetést a magyarság szellemi intellektualitására. Szinnyi Józsefnek 1910-ben készült legutolsó összeállítása a magyar időszakai sajtóról, 1680 magyar nyelvű hírlapot és folyóiratot sorol fel. Ebből azon a területen, mely ma Romániához tartozik, 230 jelent meg. Ezt a számot a világháború folyton apasztotta, úgy hogy a multból az 1919 utáni időbe mindössze 87 lapot hoztunk át. A többi 243 új alapítás: a magyarság új szellemi berendezkedésének természetes eredménye. Míg a multban a magyar szellemi központ mindenféle igényünket kielégítette, a jelenben kénytelenek voltunk magunk gondoskodni szükségleteink fedezéséről. Ez magyarazza meg a régi lapok eltűnését, az újak keletkezését s az egykori vidéki sajtó színvonalnak emelkedését. A politikai, napi- és hetilapok száma megkétszereződött s bár közben 38 megszűnt, még mindig maradt az előbbiből 18, az utóbbiból pedig 53. Ilyen feltűnő szaporodást találunk még a vallásos- és nevelésügyi lapoknál, valamint a szaklapok csoportjában: azoknak száma 1919 után megháromszorozódott, ezeké pedig megnyolcsorozódott. Könnyű ennek nyitját lelmi: a magyarság kulturális

élete jórészt az egyházak szilárdsága mögé vonta meg magát s arra is rögtön szüksége volt, hogy a gazdasági és ipari élet terén új helyzetében eligazodjék. A vegyes tartalmu képes- és szépirodalmi lapok (II, III.) meglepő gyarapodása az irodalmi élet élénkségének a jele s viszont az, hogy számuk öt év alatt a felére csökkent s 1923 végén a 15 kimondottan szépirodalmi lapból már csak 2 tengődött, annak a bizonyosága, hogy ezen a téren hiányzik még a lelki kapcsolat a sajtó és a közönség között s így sok kísérletet sorvaszt el a részvétlenség. Annál keményebben tartják magukat a riport (szatirikus) ujságok, melyekből 19 született ez években s 10 még most is él. A mai időt valaha történeti szemmel tekintő érdeklődőt ez épen úgy meg fogja lepni, mint az, hogy összeállításunkban tudományos lapok egyáltalában nem szerepelnek. Mindennek oka könnyen megtalálható, de előkeresgélésüket rábízuk a nyugodtabban ítélkező jövőre.

Még csak arra akarok rámutatni, hogy az összeállításomban felsorolt 330 lap 36 helyen jelent meg s két regáti város (Braila, Bukarest) kivételével ez mind Erdélyre esik. Legtöbbet termelt: Kolozsvár (113), Temesvár (42), Nagyvárad (36), Arad (25), Marosvásárhely (20), Szatmár (13). Ez a hat város öt esztendő alatt 249 lapot adott ki, ezzel szemben a többi 81 lap 30 helyen jelent meg. Az 1923-as évre eső 226 lapnak $\frac{3}{4}$ részét szintén ez a hat város szolgáltatta, míg a többi $\frac{1}{4}$ rész 30 hely közt oszlik meg. Itt is Kolozsváré a vezető hely 71 lappal, a második helyen Temesvár áll 29 lappal. Eszerint a romániai magyar időszaki sajtó vezető városa *Kolozsvár*, sőt ha ehhez a statisztikai adathoz a román nyelvű lapokat is hozzágondoljuk, termékenysége nem sokban marad mögötte Bukarestnek.

Egészen véve a romániai magyarság időszaki sajtója még a kialakulatlanság folyamatát éli, sőt a további ingadozása is valószínű. Természetesnek kell találnunk, hogy öt esztendő alatt nem jegecesedhetett ki végleges állapot s az is érthető, hogy ez az idő rövid volt ahhoz, hogy országos jelentőségű lapok választódjanak ki. Azt azonban el kell ismernünk, hogy időszaki sajtónk egészben véve az erdélyi magyarság szellemi életének számottevő kulturális tényezője. Nagyrészt rajta fordul meg, hogy ténykedéséről a jövő is kedvező ítéletet mondjon.

*

* *

A magyar hírlapok és folyóiratok szakok szerint csoportosítva.

(* megszűnt; ** két és három nyelvű. A megszűntéknél az évszám az utolsó évfolyamot jelenti. Ahol az évszám az évfolyam mellől hiányzik, ott 1923 értendő. Az 1923-ban megszűntek nincsenek jelezve).

I. Politikai lapok (ujszágok).

1. Politikai napilapok.

* *Arad és Vidéke*. Arad XLII. évf. (1922). Fel. szerk. Kaszab Géza. Kiadó-tulajdonos és nyom. Corvin könyvny. Lányi és Pichler. — $\frac{1}{4}$ é 60 lei.

Aradi Friss Ujság. Arad VI. évf. Szerk. Zsigmond Miklós. Kiadja: Aradi Lapkiadó Vállalat. Corvin könyvnyomda. Esz 1 lei.

Aradi Hírlap. Arad VII. évf. Fel. szerk. Bolgár Lajos. Szerk. Réthy József. Kiadó és laptulajdonos: Aradi Hírlapkiadó Társ. Saját nyomda. (L. Erdélyi Hírlap).

Aradi Közlöny. Arad XXXIX. évf. Szerk. Stauber József. Kiadó-tulajdonos: Aradi Nyomdávállalat. Saját nyomda. Eé 600 lei. Esz 3 lei.

Aradi Ujság. Arad XXII. évf. Szerk. dr. Vörös László. Kiadja: Aradi Lapkiadó Vállalat. Corvin könyvnyomda. Esz 1 lei.

* *Bánati Hírlap*. Timișoara—Temesvár I. évf. (1922). Fel. szerk. Argay Lajos. Tip. Hiller & Bomp. — Eé 300 lei. Esz 1 lei.

Brassói Lapok. Brașov—Brassó XXIX. évf. Főszerk. Szele Béla dr. Fel. szerk. Kocsis Béla. Saját nyomda. Eé 500 lei. Esz 2 lei.

Ellenzék. Cluj—Kolozsvár 44. évf. Alapította: Bartha Miklós. Szerk. Grois László. Kiadó: Ellenzék R. T. Concordia nyomda. Eé 500 lei. Esz 2 lei.

Erdélyi Hírlap. (Azelőtt: Aradi Hírlap). Arad VII. évf. Szerk. Bolgár Lajos. Lapkiadó tulajdonos: Aradi Hírlapkiadó Társaság. Aradi Hírlapnyomda Társ. Eé 600 lei. Esz 5 lei.

* *Erdélyi Népszava*. Nagyvárad I. (1920). Szerk. Dr. Rozvány Jenő.

* *Estilap*. Kolozsvár VIII. évf. (1919). Főszerk. dr. Fischer József. Fel. szerk. és kiadó: Ujhelyi Mór. Saját nyomda. Esz 50 f.

Hírlap. Brașov—Brassó II. évf. (1923. ápr. 22. óta nem jelenik meg). Fel. szerk.

Szalóky-Rózsa Zoltán. Nyomt. és kiadja: Antal Testvérek könyvny. Eé 110 lei. Esz 1 lei.

Keleti Ujság. Cluj—Kolozsvár VI. évf. Szerk. Zágoni István dr. Lapkiadó R. T. Eé 750 lei. Esz 3 lei.

* *Kolozsvári Hírlap*. Kolozsvár XX. évf. (1919). Fel. szerk. dr. Balogh Arthur. Laptulajdonos és kiadó: saját vállalat. Hungaria könyvny. Schwartz és Tsa. Esz 40 f.

* *Küzdelem*. Cluj—Kolozsvár XII. évf. (1921). Fel. szerk. Klein Jakab. Kiadó: Erdélyi Szocialista Párt. Gutenberg könyvny. Eé 250 lei. Esz 1 lei.

Nagyvárad. Oradea-Mare—Nagyvárad LIII. évf. Főszerk. Hegedüs Nándor. Fel. szerk. Marót Sándor. Kadja és nyom. Sonnenfeld Adolf R. T. Eé helyben 480, vidéken 600 lei.

Nagyvárad Estilap. Oradea-Mare—Nagyvárad V. évfolyam. Főszerk. Marton Manó. Fel. szerk. Katona Béla. Nyom Sonnenfeld Adolf R. T. Esz 2 lei.

Nagyvárad Friss Ujság. Oradea-Mare—Nagyvárad XXIV. évf. Alapította: Boros Jenő. Főszerk. és nyomja: Pásztor Ede. Fel. szerk. Zoltán Jenő dr. Esz 1 lei.

Nagyvárad Napló. Oradea-Mare—Nagyvárad XXVI. évf. Fel. szerk. Fehér Dezső. Saját nyomda. Eé helyben 480, vidéken 600 lei.

* *5 Órai Ujság*. Cluj—Kolozsvár II. évf. (1922). Fel. szerk. Székely Béla. Lapkiadó R. T. Eé 240 lei. Esz 1 lei.

* *Rendkívüli Ujság*. Cluj—Kolozsvár I. (1922). Szerk. Győri Illés István. Kiadja és nyomt. Anka Sándor könyvny. Esz 1 lei.

* *Szabadság*. Nagyvárad. 48 évf. (1921). Fel. szerk. Marot Sándor. Nyom. Sonnenfeld A. R. T.

Salontai Lapok. Salonta—Nagy-szalonta XXXV. évf. Fel. szerk. és lap-

kiadó tulajdonos: Székely Ármin. Szerk. Serényi József. Saját nyomda. Esz 2 lei.
Szamos. Satu-Mare—Szatmár-Németi 55. évf. Szerk. Dénes Sándor. Nyom. „Szabadsajtó” könyvnyomda és lapkiadó r. t. Esz 3 lei.

* *Szatmári Hirlap*. Satu-Mare—Szatmár-Németi. II. évf. (1922). szerk. Vidor Gyula. Nyom. „Globus” könyvny. Eé 150 lei. Esz 1 lei.

Temesvári Hirlap. Timișoara—Temesvár XXI. évf. Fel. szerk. és lapkiadó-tulajdonos: Pogány Mihály. Nyom. Hunyadi-nyomda. Eé 900 lei. Esz 3 lei.

* *Tiszántúl*. Nagyvárad. 25. évf. (1919) Fel. szerk. Dr Krüger Aladár. Szent László nyomda rt.

Új Kelet. Az egyetemes erdélyi és bánági zsidóság napilapja. Cluj—Kolozsvár VI. évf. Szerk. Giszkalay János és Marton Ernő dr. Kadima Nyomda és Kiadóvállalat R. T. Eé 620 lei. Esz 3 lei.

* *Új Nagyvárad*. Nagyvárad VIII. évf. (1919).

Ujság. Cluj—Kolozsvár XXV. évf. Fel. szerk. Balogh Arthur dr. Kiadó: Ellenzék R. T. Concordia könyvny. Eé 500 lei. Esz 2 lei.

* *Új Világ*. Cluj—Kolozsvár II. évf. (1920). Politikai igazgató: Ú. Maurer Béla. Főszerk. dr. Lengyel Béla. Fel. szerk. Márton Andor. Szerk. Györi Illés István. Saját vállalat és nyomda. Eé 500 korona. Esz 2 korona.

2. Politikai (társadalmi) hetilapok.

* *A Hét*. Timișoara—Temesvár II. évf. (1922). Fel. szerk. és laptulajdonos: Schiff Béla. Megj. vasárnap. „Gutenberg” könyvny. Eé 45 lei. Esz 1 lei.

* *A Hétfő*. Kolozsvár IV. évf. (1919). Fel. szerk. E. Nagy Lajos. Megj. hétfő reggel. Kupferstein Testv. Esz 40 f.

A Világ. Oradea-Mare—Nagyvárad I. évf. Főszerk. Bárdos László. Fel. szerk. Fleischer Sándor. Kiadja: Saját Lapkiadó-társaság. Hétfői lap. Sonnenfeld. S. A. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

Aradi Élet. Arad. (L. Erdélyi Élet).

* *Aradi Napló*. Arad I. (1922). Fel. szerk. és kiadó: Bruckner Lajos. Megj. hétfőn. „Concordia” nyomda. Esz 1 lei.

Aranyosvidék. Turda-Torda XXXIII. évf. Szerk. Baróthy István dr. Tulajdonos és nyomja: Füssy József. Eé 150 lei. Esz 3 lei.

Az Ellenőr. Tg.-Mureș—Marosvásárhely II. évf. Szerk. Szabó Jenő. Kiadó-tulajdonos Gámán Gyula. Megjelenik hetenként négyszer (kedd, szerda, péntek, szombat). Concordia nyomda. Eé 200 lei. Esz 1 lei.

Az Ellenzék. Tg.-Mureș—Marosvásárhely XI. évf. Szerk. Kovács Elek. Kiadó-tulajdonos: Nagy Samu. Megjelenik hetenként négyszer (hétfő, szerda, csüt. és szombat). Nagy S. nyomda. Eé 160 lei. Esz 1 lei.

* *Bánáti Lloyd*. Temesvár I. (1922).

Csiki Lapok. Mercurea-Ciuc—Csikszereda XXXV. évf. Fel. szerk. és laptulajdonos: Vákár Lajos. Megj. vasárnap. Saját nyomda. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

* *Csikvármegye*. Gheorgheni—Gyergyószentmiklós XVI. évf. (1920). Fel. szerk. Puskás István. Szerk. T. Imets Béla. Lapkiadó tulajd. és nyom. Vákár Kossuth-nyomda. Eé 90 kor. Esz 2 kor.

Dési Hirlap. Dej—Dés XXIV. évf. Szerk. és kiadó: Goldstein Jakab. Megj. kedden. Tulaj. nyom. Eé 80 lei. Esz 2 lei.

Déva és Vidéke. Deva—Déva XXXI. évf. Fel. szerk. Székely Lajos. Szerk. Kovács Károly. Megj. szombaton. Laptulajdonos, kiadó és nyom. Laufer Vilmos. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

Egyetértés. Turda—Torda I. évf. Felelős szerkesztő dr. Bogdán Jenő. Kiadó: saját vállalat. Megj. szombaton. Tip. „Arieșul”. Eé 96 lei. Esz 2 lei.

Enyedi Ujság. Aiud—Nagyenyed II. (XVI.) évf. Fel. szerk. dr. Szabó András. Kiadó-tulajdonos és nyom. Keresztes Nagy Imre. Megj. vasárnap. Eé 100 lei.

Erdélyi Élet. (Aradi élet folyt.) Arad XII. évf. Szerk. Geller Ödön. Nyom. Erdélyi Hirlapny. Társ. Eé 360 lei. Esz 8 lei.

* *Erdélyi Levelek*. Tg.-Mureș—Marosvásárhely I. évf. (1921). Fel. szerk. Osvát Kálmán. Megj. szombaton. Lakatos és Weinberger „Express” Nyom. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

* *Erdélyi Munkás*. Kolozsvár VIII. évf. (1919). Fel. szerk. Russ György. Kiadja: Erdélyrészi Szocialista Párt. Megj. szombaton. „Új Világ” nyomdav. Eé 20 kor. Esz 50 f.

Erdélyi Tudósító. Brașov—Brassó VI. évf. Fel. szerk. Veress Ernő. Kiadó: saját vállalat. Gött János Fia könyvny. Eé 50 lei.

* *Est. Satu-Mare—Szatmár* I. évf. (1922). Fel. szerk. dr. Gara Ernő. Megj. hétfő. „Szabadsajtó” könyvny. R. T. Esz 2 lei.

Északnyugati Ujság. Careii-Mari—Nagykároly XIV.

Felső-Torontál. San-Nicolaul-Mare—Nagyszentmiklós XXXII. évf. Fel. szerk. és kiadótulajdonos: Wiener Nathan. Sajat nyomda. Eé 25 lei. Esz 1 lei.

* *Friss Posta.* Cluj—Kolozsvár. (1920).

* *Friss Ujság.* Temesvár.

Haladás. Sft.-Gheorghe—Sepsiszentgyörgy III. évf. Szerk. Balás Ernő. Kiadótulajdonos: Móritz István. Sajat nyom. Eé 80 lei. Esz 2 lei:

Hétfői Friss Ujság. Cluj—Kolozsvár I. évf. Fel. szerk. és kiadó: Stark Károly. „Providentia” könyvny. Esz 3 lei.

Hétfői Friss Ujság. Satu-Mare—Szatmár II. évf. Szerk. dr. Gara Ernő. Nyom. Weisz Sándor. Esz 3 lei.

Hétfői Hírek. Tg. Mureş—Marosvásárhely III. évf. Fel. szerk. Gyulai Zsigmond. Concordia Nyom. Esz 2 lei.

* *Hétfői Hirlap.* Cluj—Kolozsvár I. évf. (1921). Fel. szerk. Hajdu Zoltán. Hely. szerk. Bálint Zoltán. Kiadja: saját vállalat. Bernát könyvny. Esz 1 lei.

* *Hétfői Ujság.* Satu-Mare—Szatmár I. évf. (1922). Fel. szerk. dr. Gara Ernő. „Szabadsajtó” könyvnyomda R. T. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

Hétfői Ujság. Cluj—Kolozsvár V. évf. Szerk. S. Nagy László. Kiadja saját váll. Gutenberg könyvny. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

Hiradó. Tg. Mureş—Marosvásárhely XI. évf. Szerk. Tárkányi Gusztáv. Megj. kedden. „Bolyai” R. T. Ára?

* *Hirlap.* Bucureşti (?)

Hunyadvármegye. Deva—Déva 47. évf. Főszerk. Issekutz Gergely dr. Fel. szerk. Gyarmati Ferenc. Kiadó tulajdonos: Hollós Antal. Nyom. Hirsch Adolf. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

* *Ifju Kelet.* Cluj—Kolozsvár I. (1922).

* *Jesurum.* Cluj—Kolozsvár I. évf. (1921.) Zsidó politikai és irodalmi hetilap. Fel. szerk. Friedmann Ignác. Kiadó: Jesurum b. t. Megj. pénteken. Bernát könyvny. Eé 110 lei. Esz 3 lei.

* *Kalauz.* Târgu-M.—Vásárhely I. évf. (1922). Szerk. Osvát Kálmán. Kiadja: saját vállalat. Concordia-Nyomda Gámán és Czingel. Eé 50 lei.

Katholikus Élet. Satu-Mare—Szatmár III. évf. Szerk. és laptulajdonos: Nyisztor Zoltán dr. Simon és Vescan Nyom. Eé 60 lei. Esz 1.50 lei.

Kis-Küküllő. Diciosánmartin—Dicsőszentmárton XXXII. évf. Felelős szerk. Sipos Domokos. Kiadó tulajdonos: Erzsébet Könyvny. R. T. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

Kővárvidék. Somcuta-Mare—Nagy-somkut I. évf. Szerk. és kiadótulajdonos: Hirsch Menyhért. Megj. szerdán csak előfizetőknek. „Mercur” Nyomda. Eé helyben 48 lei. vidékre 60 lei.

Krassó-Szörényi Lapok. Lugoj—Lugos XLV. évf. Fel. szerk. és kiadó: Husvéth Emil. Szerk. Botos János. Heti 2 szám (csüt. és vasárnap). Husvéth és Hoffer könyvny. Eé 120 lei. Esz 2 lei.

Magyar Hirlap. Temesvár II. évf. Szerk. és laptulajdonos: Bugél Jenő. Hétfői lap. Helicon könyvny. R. T. Eé 50 lei. Esz 1 lei.

Magyar Nép. Cluj—Kolozsvár III. évf. Felelős szerk. Naláczy István dr. Főszerk. Gyallay Domokos. Megjelenik szombaton. Minerva R. T. Eé 66 lei. Esz 1.50 lei.

Máramaros. Sighetul-Marmaţiei—Máramarossziget LVIII. évf. Fel. szerk. és laptulajdonos: Fekete Sándor. Tip. „Cele Trei Crişuri” Oradea-Mare. Eé 150 lei.

Máramarosi Független Ujság. Sighetul-Marmaţiei—Máramarossziget XV. évf. Szerk. és laptulajdonos: Fried Ignác. Megj. kedden. „Gutenberg” könyvny. Eé 150 lei. Esz 3 lei.

Máramarosi Ujság. Sighetul-Marmaţiei—Máramarossziget II. évf. Szerk. és kiadótulajdonos: Biró Béla. Megj. vasárnap. „Hermes” könyvny. Eé 150 lei. Esz 3 lei.

* *Munkás.* Arad (1922).

Munkás. Bucureşti I. évf. Fel. szerk. és kiadó: Clojan János. Tip. „Globus”. Ára?

Nagybánya. (Bányavidék) Baia-Mare—Nagybánya XXI. évf. Fel. szerk. és kiadó: Krizsán P. Pál. Heti 2 szám (csüt. és vasárnap). „Dacia” könyvny. Esz 2 lei.

Nagybánya és Vidéke. Baia-Mare—Nagybánya XLIX. évf. Fel. szerk. és laptulajdonos: Révész János. Megjelenik vasárnap. „Dacia” könyvny. Esz 2 lei.

Nagybányai Hírlap. Baia-Mare—Nagybánya. XVI. évf. Fel. szerk. Ajtai Nagy Gábor. Helyettes szerk. Barazsu Endre. Megj. csüt. „Dacia” könyvny. Esz 2 lei.

Nagykároly és Vidéke. Careii-Mari—Nagykároly 40 évf. Szerk. Gál Samu. Heti 2 szám (hétfő és csüt.). Kölcsey nyomda. Eé 200 lei. Esz 2 lei.

Nagyszentmiklós és Vidéke. Sânicolaul-Mare—Nagyszentmiklós XI. évf. Fel. szerk. Csath István. Kiadótulajdonos: Kollonits István. Saját nyomda. Eé 20 lei. Esz 1 lei.

* *Nagyvárad Hétfői Lap.* Nagyvárad I. (1920). Szerk. Ötvös Béla.

* *Nagyvárad Munkás Ujság.* Nagyvárad I. (1919). Szerkesztették: Zsolt Béla, Gara Ákos, Dr. Szántó Dezső. Nyom. Sonnenfeld A. rt.

* *Népakarat.* Cluj—Kolozsvár XII. évf. (1921). Fel. szerk. Jordáky Lajos. Megj. vasárnap. Gutenberg könyvny. Eé 50 lei. Esz 1 lei.

* *Poale Czedek.* A dolgozó zsidóság politikai hetilapja. Cluj—Kolozsvár I. évf. (1921). Fel. szerk. és kiadó: Schwartz Ignác. Megj. csütörtökön. Bernát könyvnyomda. Eé 98 lei. Esz 2 lei.

Rendkívüli Ujság. Satu-Mare—Szatmár II. évf. Fel. szerk. és laptulajdonos: Vidor Gyula. Megj. hétfőn. „Patria” könyvny. Careii-Mari. Ára?

Romániai Népszava. Cluj—Kolozsvár XIV. évf. Fel. szerk. Raffai István. Kiadja: Erdélyi Szocialista Párt. Megj. vasárnap. Gutenberg Nyomda. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

** *Someșul-Nou—Uj Szamos.* Sätmar I. évf. Szerk. Szerkesztő Bizottság. Red. resp. G. Alemănescu. Tip. Simon și Vescan. Eé 104 lei Esz 2 lei. (Román-magyar nyelvű).

Szászváros és Vidéke. Orăștie—Szászváros XI. évf. Fel. szerk. és laptulajdonos: ifj. Szántó Károly. Megj. vasárnap. Szászvárosi Könyvnyomda R. T. Eé. 80 lei. Esz 2 lei.

Szatmármegyei Közöny. Careii-Mari—Nagykároly XLIX. évf. Fel. szerk. Róth Zsigmond. Róth és Komáromy könyvny. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

Székegyföld. Tg. Mureș—Marosvásárhely XXV. évf. Szerk. Hajdu István dr. Kiadótulajdonos és nyomja: Bolyai Nyomda R. T. Megj. hetenként négy-

szer (hétfő, kedd, csüt. és szombat). Eé 320 lei.

* *Székelly Hírek.* (volt Székely Udvarhely) Odorheiu—Székelyudvarhely XXV. évf. (1922). Fel. szerk. Ébert András. Kiadja: A Lapkiadó Társaság. Heti 2 szám (csüt. és vasárnap). Ifj. Betegh és Tsa könyvny. Eé 100 lei. Esz 1 lei.

Székelly Közélet. Odorheiu—Székelyudvarhely VI. évf. Szerk. Tompa László. Megj. vasárnap. Könyvnyomda R. T. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

Székelly Napló. Târgu-Mureș—Marosvásárhely LII. évf. Fel. szerk. Benkő László. Heti 4 szám (hétfő, szerda, péntek, szombat). Benkő Könyvny. Eé 160 lei. Esz 1 lei.

Székelly Nép. Sft. Gheorghe—Sepsiszentgyörgy XLI. évf. Fel. szerk. dr. Keresztes István Heti 2 szám (csüt. és vasárnap). Laptulajdonos és kiadó: Jókai-Nyomda R. T. Eé 120 lei. Esz 2 lei.

Székelly Szó. Gheorgheni—Gyergyószentmiklós IV. évf. Fel. szerk. Szini Lajos. Társzerk. T. Imets Béla. Sándory Mihály könyvny. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

Székelly Ujság. Târgu-Săucuesc—Kézdivásárhely XX. évf. Fel. szerk. dr. I. Dienes Ödön. Segéd szerk. Kovács J. István. Kiadja és nyom. Kézdivásárhelyi Könyvnyomda R. T. Heti 2 szám (csüt. és vasárnap). Ára?

Szilágyság. Zălau—Zilah XIV. (XLII) évf. Szerk. és politikai rovatvezető: Somogyi Endre. Társadalmi és szépirodalmi rovatvezető: Nagy Sándor. Megj. pénteken. Sebes Samu könyvny. Eé 120 lei. Esz 3 lei.

Szilágysomlyó. Șimleul-Silvaniei — Szilágysomlyó XLI. évf. Főszerk. Bölöni Sándor. Fel. szerk. dr. Udvari József. Megj. csüt. „Lázár” könyvny. Eé 80 lei. Esz 2 lei.

Tükör. Cluj—Kolozsvár XI. évf. Fel. szerk. és kiadó: Tóth Sándor. Megj. hétfőn. Minerva R. T. Esz 2 lei.

Tükör. Tg. Mureș—Marosvásárhely XI. évf. Szerk. Morvay Zoltán. Laptulajdonos és nyomja: Révész Béla. Eé 100 lei. Esz 2 lei.

** *Uj Kor.* [Neue Zeit], Zsidó hetilap. Timoșoara—Temesvár V. évf. Fel. szerk. Vermes Ernő. Kiadó: Zsidó Nemzeti Szövetség. Megj. pént. „Union” könyvnyomda. Lugos. Eé 150 lei. [Magyar-német nyelvű].

* *Világosság*. Brassó.

* *Zilahi Hirlap*. Zălau —Zilah II. [XVI.] évf. [1922]. Fel. szerk. és lap-tulajdonos: dr. Bölöni Zoltán. Kiadja és nyomja: Globus nyomda. Megj. vasárnap. Éé 40 lei Esz 1 lei.

Zsilvölgyi Hirlap. Petroșeni—Petroz-sény II. évf. Főszerk. Szőgyéni Kiss Endre, majd Kőváry Béla. Megj. szombaton. Globus könyvny., majd: Centrul S. N. R. Éé 80 lei. Esz 2 lei.

3. Politikai folyóirat

Magyar Kisebbség. Nemzetpolitikai szemle. Lugoș—Lugos II. évf. Szerk. Jakabffy Elemér dr., Sulyok István dr., Willer József dr. Havi 2 szám [1-én és 15-én], Husvéth és Hoffer könyvny. Éé 144 lei.

II. Mulattató lapok.

1. Vegyes tartalmú (képes) lapok.

A Hirnök. [Szent Ferenc Hirnöké-nek folyt. 1921. jul. 1-től]. Cluj—Kolozsvár XX. évfolyam. Szerkeszti P. Trefán Leonárd. Társszerk. Pap János Béla dr. Laptulajdonos: Erdélyi Szt. Ferenc-rend. Havi 2 szám [1-én és 15-én], Szent Bonaventura Könyvny. Éé 120 lei. Esz 6 lei.

** *A Kulissza* [Culisele]. Cluj—Kolozsvár I. évf. Igazgató: Paukerow Leonard. Magyar szerk. Kádár Imre. Havi 2 szám. Lapkiadó R. T. Éé 120 lei. [Román-magyar nyelvű].

** *Aurora*. Oradea-Mare—Nagyvárad I. évf. Igazgató: G. Bacaloglu. Szerk. Keresztury Sándor és Korda Béla. Félhavi. „Cele Trei Crișuri” könyvny. Éé 250 lei. [Román-magyar nyelvű].

Erdély. Alba Julia—Gyulafehérvár II. évf. Fel. szerk. és laptulajdonos: Floznic György dr. Megj. minden második vasárnap. Püspöki Lyc. könyvny. [Zöld Gyula]. Éé 60 lei. Esz 2.50 lei.

* *Erdélyi Társaság*. Tg.-Mureș—Marosvásárhely I. évf. [1921]. Szerk. Sényi László és Polónyi János. Hetilap. Lakatos és Weinberger „Express” Nyom. Esz 6 lei.

Fekete Macska. Szatirikus és erotikus irodalmi folyóirat. Arad II. évf. Főszerk. Fekete Tivadar. Fel. szerk. Fáskerti Tibor. Igazgató szerk. Kócsy Jenő. Cluj-i szerk. Hajnal László. Oradea-mare-i szerk. Salamon László. Megj. hetenként.

Nyom. Réthy Lipót és Fia utóda. Éé 300 lei. Esz 8 lei.

* *Képes Futár*. Timișoara—Temesvár I. évf. [1922]. Főszerk. László Tibor dr. Szerk. Damó Jenő. Fel. szerk. és laptulajdonos: Staffel János. Havi 3 szám [10-, 20- és 30-án]. Gutenberg könyvny. Éé 220 lei. Esz 5 lei.

* *Képes Ujság*. Cluj—Kolozsvár I. évf. [1922]. Fel. szerk. és kiadó: Kovács Imre [Roboz Imre], Havi 2 szám [1-én és 15-én]. Nyom. Aradi Hirlap-könyvny. Esz 6 lei.

* *Képes Világkrónika*. Timișoara—Temesvár I. évf. (1922). Szerk.? Megj. vasárnap. Nyom. „Cartea Românească” műint. Esz 5 lei.

Komédia. Illusztrált szatirikus és erotikus hetilap. Cluj II. évf. Szerk. Hajnal László. Megj. csüt. Katz Testvérek könyvny. Esz 4 lei.

Vasárnap. Arad VII. évf. Szerk. Wild Endre dr. Megj. minden második vasárnap. Saját nyomda. Éé 100 lei. Esz 4 lei.

Vasárnap. Cluj—Kolozsvár III. évf. Főszerk. Benedek Elek. Fel. szerk. Kós Károly Szerk. Szentimrei Jenő. Kiadó-tulajdonos: „Kaláka” B. T. Megj. vasárnap. Lapkiadó és Nyom. R. T. Éé 100 lei. Esz 3 lei. [L. Vasárnapi Ujség].

Vasárnap Délután. Cluj—Kolozsvár 1923. [1 füz.], Szerk. és kiadják: Balázs Ferenc és Szentiványi Sándor. Gutenberg. könyvny.

Vasárnapi Ujság. [Vasárnap—Kolozsvár folyt.]. Cluj—Kolozsvár III. évf. Főszerk. Benedek Elek. Felelős szerk. Szentimrei Jenő. Művészeti munkatárs: Kós Károly. Kiadja: Haladás Lap- és Könyvkiadó B. T. Éé 480 lei. Esz 10 lei.

2. Humorisztikus lapok.

* *Cseszle*, Targul-Săcușc—Kézdivásárhely X. évf. [1922]. Fel. szerk. Csáp. [A Kézdivásárhelyen szünidőző tanuló ifjúság alkalmi vicclapja. Aki csipve érzi magát, azoktól bocsánatot kér az „Ej-haj daganat r. t.”]. Kézdivásárhelyi Könyvny. R. T. Esz 3 lei.

Csiri-Csaré. Targul-Săcușc—Kézdivásárhely XI. évf. Megj. évente egyszer (A kézdivásárhelyi szünidőző végzett ifjúság alkalmi vicclapja „Aki nem érti a tréfát, ne olvasson vicclapot, — hanem egyék szénát.”). Kézdivásárhelyi Könyvnyomda. R. T.

Fajankó Temesvár I. évf. [1923. dec 25. 1 sz.] Szerk. Andreas. Igazgató: Kóra-Korber Nándor. [„A humorban nem ismerünk tréfát”] Megj. hetenként. Hunyadi nyomda. Esz 5 lei.

Flekkén. Tg.-Săcuesc—Kézdivásárhely II. évf. Fel. szerk. Elekcs. György dr. Főmunkatársak: Néra, Én, Ó. Havi 2 szám [1-én és 15-én]. Nyom? Esz 5 lei.

Figaró. Timișoara—Temesvár I. évf. Fel. szerk. Joláthy B. Zoltán Főmunkatárs: Barabás Bálint Munkatárs: Odor Tihamér. Kiadja: „Minerva” könyv- és lapkiadóvállalat Timișoara. Megj. vasárnap. „Der Landbote” nyom. müint. Eé 360 lei. Esz 8 lei.

Füles Bagoly. Arad XXXIII. évf. Fel. szerk. és kiadó: Horváth Károly. Megj. minden második vasárnap. „Vasárnap” nyomda. Esz 3 lei.

28-as. Cluj—Kolozsvár III. évf. Fel. szerk. Herczeg Ernő. Kiadja: „Figaro” kiadósága. Megj. vasárnap. Kupferstein Testv. könyvny. Eé 400 lej Esz 8 lei.

* *Illusztrált Vicclap*. Cluj—Kolozsvár. [1922]?

Káviár. Timișoara—Temesvár I. évf. Művészeti szerk. Sinkovich Dezső. Főszerk. Dinnyés Árpád. Hetilap. Pilger könyvny. Esz 6 lei.

* *Komédia*. Timișoara—Temesvár.?

Ojkelet. Cluj—Kolozsvár II. évf. Fel. szerk és kiadó: Halbreich Gedeon [némelyik számon: Gara Ákos] A kiadóhivatal főnöke: Salamon Izsó. Megj. vasárnap. Katz Testvérek könyvny. Eé 200 lei.

Pletyka. [Flekkén folytatása]. Tg.-Săcuesc—Kézdivásárhely II. évf Szerk. Nemes Nagy Elemér. Havi 2 szám [1-én és 15-én]. Könyvny R. T. Esz 5 lei.

3. Ifjúsági lapok.

Cimbora. Satu-Mare—Szatmár II. évf. Főszerk. Benedek Elek. Felelős szerk. Dénes Sándor. Kiadótulajdonos és nyomt. Szabadsajtó könyvnyomda R. T. Megj. vasárnap. Eé 200 lei. Esz 5 lei.

Erdélyi Magyar Lányok. Cluj—Kolozsvár IV. évf. Fel. szerk. Kende János. Marianum kiadása. Jul. és aug. kivételével havi 2 szám [1-én és 15-én]. Providentia könyvny. Eé 80 lei. Esz 5 lei.

* *Fölfelé!* Az Erdélyi magyar diákság lapja. Cluj—Kolozsvár I. évf. [1921]. Szerk. biz. elnöke: Kecskeméthy István

dr. Szerk. Járóssy Andor. Társszerk. K. Tompa Arthur dr. Kiadótulajdonos: Kováts András dr. Nyom. Minerva R. T. Eé 30 lei. Esz 3 lei.

Hajnal. Cristur—Székelykeresztur 1923 8-r. 34 I. Szerk. Fülöp József és Borbáth Dani. Kiadta: Székelykereszturi Unitárius Főgimn „Br. Orbán Balázs” önképzőköre. Hermann József könyvny.

Ifju Erdély. Cluj—Kolozsvár II. évf. Főszerk. Imre Lajos dr. Fel. szerk. Kovács Sándor. Kiadja: Kolozsvári ref. theol. fakultás ifjúsága Havi 2 szám jul. és aug. kivételével. Nyom. Minerva R. T. Eé 48 lei Esz 5 lei.

Ifjuság. Temesvár III. évf. Fel. szerk. Schiff Béla. Megj. jul és aug. kivételével havonta. Csendes Testvérek könyvny. Eé 50 lei. Esz 5 lei.

* *Ifjúsági könyvtár*. Timișoara—Temesvár. [?]

* *Jó Gyermek*. Nagyvárad (1921). Szerk. Hilf László.

* *Remény*. Cluj—Kolozsvár I. évf. [1921]. Fel. szerk. Nagy Jenő. Kiadó: Kolozsvári Ref. Koll. „Gyulai Pál” önképzőköre. Havi folyóirat „Kultura” könyv- és lapkiadó váll. Esz 6 lei.

4. Riport lapok.

Aradi Fáklya. Arad V. évf. Szerk. Lits Antal és Solymos Ferenc. Hetilap. Erdélyi Hirlapny. Eé 250 lei Esz 5 lei.

Fekete Könyv. Timișoara—Temesvár I. évf. Fel. szerk. Leyritz Árpád. Igazgató: Pollák László. Kultura kiadása. Hetilap. Nyom. Hunyadi grafikai müint. Esz 10 lei.

Gyilkos. Cluj—Kolozsvár III. évf. Szerk. Gyil. Megj. kedden. Gutenberg könyvny. Esz 10 lei.

* *Horog*. Brașov—Brassó III. évf. [1922. 49. sz-al megszünt]. Szerkeszti és kiadja: Bencze [Czinczár] Miklós. Hetilap. Antal Testvérek könyvny. Esz 4 lei.

* *Igazság*. Röpirat. Cluj—Kolozsvár 1. és 2. sz. [1922. X. 1. és 15]. Fel. szerk. és kiadó: Roboz Béla. Nyom. 1. sz. Societatea nyomda [Arad] 2. sz. „Az Élet” könyvny. Cluj—Kolozsvár. Esz 2 lei.

* *Ohó*. Timișoara—Temesvár?

Ördög. Oradea-Mare—Nagyvárad II. évf. Fel szerk. Incze Ernő. Megj. szomb. Tip. Rom. Esz 8 lei

* *Riport*. Nagyvárad (1921). Szerk. Biró Béla.

* *Riport Ujság* Kolozsvár IV. évf. [1919]. Fel. szerk. S. Nagy László. Heti Bernát könyvny. Eé 80 kor Esz 2 kor.

* *Rovás*. Timișoara—Temesvár.

* *Szivárvány*. Nagyenyed I. évf. (1919) Fő- és Fel. szerk. Vadadi Albert. Kolozsvári szerk. Nagy Sándor. Heti lap. Keresztes Nagy Imre könyvny. Eé 50 kor. Esz kor.

Toll és Tinta. Hausl Hugó szatirikus riportlapja Timișoara—Temesvár. Főmunkatárs: Brázay Emil. Megj. havonként, 30 napot meghaladó időközökben Gutenberg könyvny. Esz 10 lei.

Toll és Tör. Brázay Emil szatirikus riportlapja. Timișoara—Temesvár. Fel. szerk. U. ö. Megj. havonként, 30 napot meghaladó időközökben Gutenberg könyvny. Esz 10 lei.

Tollhegyről Kálmán Andor szatirikus riportlapja. Timișoara—Temesvár V. évf. Fel. szerk. Kálmán Andor. Főmunkatárs: Brázay Emil. Megj. havonként, 30 napot meghaladó időközökben. Gutenberg könyvny. Esz 10 lei.

Tollseprű Erényi Géza szatirikus riportlapja. Timișoara—Temesvár. Főmunkatárs: Brázay Emil. Megj. havonként, 30 napot meghaladó időközökben. Gutenberg könyvny. Esz 10 lei.

Tollszár. Balassa Jenő szatirikus riportlapja Timișoara—Temesvár Főmunkatárs: Brázay Emil. Megj. havonként, 30 napot meghaladó időközökben. Gutenberg könyvny. Esz 10 lei.

* *Uj Ember*. Cluj—Kolozsvár I. évf. (1920). Fel. szerk. Roboz Imre. Kiadó: saját vállalat. Megj. vasárnap Gombos F. „Lyceum” könyvny. Esz 6 lei.

* *Uj Pán*. Timișoara—Temesvár IV. évf. (1922). Fel. szerk. Brázay Emil. Kiadó: saját vállalat. Hetilap. Gutenberg nyomda. Eé 250 lei Esz 6 lei.

Villám. Szatmár I. évf. Fel. szerk. Lázár Mihály. Megj. vasárnap Simon és Vescan könyvny. Eé 200 lei.

III. Irodalmi és művészeti lapok

1. Irodalmi és kritikai lapok.

* *A Holnap*. Marosvásárhely I. évf. (1919 egyetlen sz.) Fel. szerk. Zsoldos Sándor. Szerk. helyettes: Kiss Gyula. Kolozsvári szerk. S. Nagy László. Révész Nyomda. Esz 2 kor.

Az Ujkelet Hetilapja Cluj—Kolozsvár I. évf. Szerk. Giszkalay János és Marton Ernő dr. Kadima Nyom. R. T.

* *Előre*. Cluj—Kolozsvár I. évfolyam (1922). Fel. szerk. Geley Antal. Szerk. br. Kemény János Félhavi. Gutenberg könyvny.

* *Erdélyi Szemle*. Cluj—Kolozsvár VI. évf. (1920). Szerk. S. Nagy László. Megj. vasárnap Nyom. Minerva R. T. Eé 160 lei. Esz 8 lei. (L. Páztortűz).

Kalauz. Târgul-Mureș—Marosvásárhely II. évf. Fel. szerk. és kiadó: Osvát Kálmán. Bernát könyvny. Cluj—Kolozsvár. Eé 150 lei. Esz 15 lei

* *Május* Cluj—Kolozsvár I. évf. [1922]. Szerk. Sipos Iván. Kiadja: saját vállalat. Havi 2 szám. „Az Élet” könyvnyomda. Eé 200 lei Esz 5 lei.

* *Magyar Szó* Nagyvárad II. évf. [1920]. Szerk. Tabéry Géza, később Sipos Iván és Páter Ervin. Hetilap Nagyvárad. Napló Nyomda R. T. Eé 180 kor.

* *Napkelet* Cluj—Kolozsvár III. évf. [1922] Főszerk. Paál Árpád. Szerk. Kádár Imre és Ligeti Ernő. Segédszerk. Szentimrei Jenő. Kiadóhivatali igazgató: Székely Béla. Havi 2 szám [1-én és 15-én] Lapkiadó és Nyom. R. T.

Páztortűz. (Erdélyi Szemle folytatása). Cluj—Kolozsvár IX. évf. Főszerkesztő Reményik Sándor, 1923 év 31. sz-tól Nyirő József. Felelős szerkesztő Walter Gyula. Megj. hetenként, később félhavasított. Nyom. Minerva R.-T. Eé 350 lei.

* *Szemle*. Temesvár. (?)

Szemle. Cluj—Kolozsvár III. évf. Felelős szerkesztő és kiadó S. Nagy László. Megjelenik hetenként. Katz Testvérek könyvny. Eé 200 lei. Esz 5 L.

* *Szeptember*. (1921) Főszerkesztő Péntes P. Artur. Felelős szerkesztő és kiadó: Lóránt L. Sándor. Szerkesztők: Erdős György és Forbáth Imre. Szücs M. nyomdája. Eé 110 lei. Esz 5 lei.

* *Szezon*. Arad II. évf. (1920) (Aradi Kölcsey Egyesület hivatalos lapja). Szerkesztők Boda Andor és Kócsy Jenő. Hetilap. Corvin könyvny. Lányi és Pichler. Eé 160 K.

* *Tavaszi*. Nagyvárad II. évf. (1920) Felelős szerkesztő Fried János dr., majd Fényes Lóránd. Szerkesztették: Zsolt Béla, Nadányi Zoltán, Erdős Iván, Tabéry Géza. Hetilap. Kiadó: saját vállalat, Sonnenfeld R.-T. Eé 120 K. Esz 3 K.

* *Zord Idő*. Târgul-Mureş—Marosvásárhely III. évf. (1921) Szerkesztették: Osvát Kálmán, Berde Mária, Hajdu István, Dékányi Kálmán, Molter Károly. Laptulajdonos és nyomt. Bolyai könyvny. R.-T. Esz 5 lei.

2. Színházi és filmlapok.

Aradi Szinpad. (Délvidék). Arad XIII. évf. Papp Andor társadalmi és művészeti hetilapja. Corvin könyvny. Eé 100 lei.

* *A Szinpad*. Nagybánya (1920). Bálint Lajos és Sroll Lajos füzetes vállalata. Megj. a színi évad alatt hetenként. „Hermes” nyomda. Esz 2 lei.

** *Cinematograf—Mozirevü*. Timișoara—Temesvár II. évf. Igazgató: A Rioșanu-Dolj. A magyar részért felel: Bugél Jenő. Pilger könyvny. Esz 4 lei. (Román-magyar nyelvű).

** *Cortina*. Oradea-Mare (1922). Szerk. L. Martinescu. (Megszűnt).

* *Érdekes Hét*. Nagyvárad (1919). Szerk. Horkay Elemér.

Film Riport. Oradea-Mare—Nagyvárad I. évf. Szerkesztő Adorján Péter. Társzerkesztő Ursán János. Felelős szerkesztő és kiadó: Pártos Béla. Megj. kéthetenként Minerva Nyomdai Műintézet. Esz 5 lei.

* *Művészet és Társaság*. Nagyvárad (1913). Szerk. Iványi J. Jenő.

* *Művész Világ*. Nagyvárad (1920). Szerk. Bíró Béla.

Színház. Arad III. évf. Szerk. Gonda Ernő. Hetilap. Aradi Hirlap Nyom. Társ. Eé 320 lei. Esz 7 lei.

* *Színház*. Déva 1922. Szerk. Bíró Elek és Faludy Béla. Laufer V. könyvny.

* *Színház*. Marosvásárhely I. évf. (1919., 16. sz.-al megszűnt). Szerkesztő Grün Szery. Grün Sámuel könyvny. Esz 2 K.

Színház és Divat. Timișoara 1923. Satyr kiadás. Főmunkatárs: Bossán Dezső. Schwäbische Buchdruckerei. Esz 7 lei.

Színház és Mozi. Tg.-Mures—Marosvásárhely I. évf. Felelős szerkesztő Sebestyén László. Megjelenik szomb. Benkő könyvny. Esz 5 lei.

Színház és Mozi. Timișoara—Temesvár II. évf. Felelős szerkesztő Gokler Gyula. Hetilap. Lapkiadó tulajdonos

és nyomt. Csendes Testvérek könyvny. Esz 5 lei.

Színház és Művészet. Satu-Mare—Szatmár I. évf. Felelős szerk. Szabados Árpád. Főmunkatárs: Pálos István és Krémer Ferenc. Kiadóhiv. ig. Krémer Lajos. Hetilap. Szabadsajtó könyvny. Részv. Társ.

Színház és Társaság. Cluj—Kolozsvar VII. évf. Felelős szerkesztő Tóth Sándor. Megjelenik vasárnap. Lepage Lajos könyvny. Eé 500 lei. Esz 10 lei.

Színházi Élet. Segesvári színház. (E. n.) Felelős szerkesztő Horváth Victor. Főszerkesztő Bíró Elek. Nyom. ? Esz 10 lei.

Színházi Hét. Tg.-Mureş—Marosvásárhely VIII. évf. Alapította: Szász Béla. Szerkesztő Barthus József. Lapkiadó tulajdonos: Est hírlapiroda. Megj. szombaton. „Concordia” könyvnyomda. Esz 4 lei.

* *Színházi Ujság*. Cluj—Kolozsvar XIII. évf. (1921 35. sz.-al X. 1-én megszűnt). Alapította: Harsányi Zsolt és Incze Sándor. Szerk. Walter Gyula, majd Pálos István. Hetilap. Gutenberg könyvny. Esz 2 lei.

* *Társaság és Művészet*. Nagyvárad (1921). Szerk. Bárdos László.

Temesvári Színház. Timișoara—Temesvár (É. és évf. n.) Szerkesztő Bossán Dezső. Satyr-kiadás. Nyomatja Schwäbische Buchdruckerei. Esz 7 lei.

Uj Színházi Ujság. Timișoara—Temesvár II. évf. Főszerk. Berényi Lajos. Fel. szerk. és kiadó: Riesz József. Hetilap. Poporul-nyomda. Esz 4 lei.

3. Zene és éneklapok.

Egyházi Zeneművészet, Timișoara—Temesvár II. évf. Havi folyóirat a katolikus egyházi zene köréből. Szerk. Járosy Dezső. Gutenberg könyvny.

Magyar Dal. Brașov—Brassó II. évf. „Romániai Magyar Dalosszövetség” hiv. lapja. Felelős szerkesztő Tutsek Jenő. Szerk. Rombauer Tivadar dr. és Fövényessy Bertalan. Havi folyóirat „Brassói Lapok” könyvny. Esz 3 lei.

Magyar Dalárdák Lapja. Aiud—Nagyenyed I. évf. Szerkesztő és kiadja: Fövényessy Bertalan. Havi folyóirat. Keresztes Nagy Imre könyvny. Eé 28 lei. Esz 3 lei.

Unitárius Ének- és Zeneközlöny. Cluj—Kolozsvar. 1922. 1. füz. Kiadja:

Az Unitár. Irod. Társ. Baga István könyomdai műint.

Zenei Szemle. Timișoara—Temesvár III. évf. Havi folyóirat a zenetudomány és hangversenyélet köréből. Szerkeszti Járosy Dezső. Nyom. Hunyadi graf. műint. Eé 33 lei.

4. Vallásos és nevelésügyi lapok.

Aranykorszak. Cluj—Kolozsvár II. évf. A Tény, a Remény és a Meggyőződéssel alapuló folyóirat. Szerk. Faluvégi Dénes. Megj. minden második vasárnap. „Élet” nyomda. Eé 75 lei. Esz 3 lei.

* *Az Élet.* București I. évfolyam. [1922.] Felelős szerkesztő Tökés Ernő. Megjelenik vasárnap. Albrecht G. könyvnyomda. Eé 80 lei. Esz 2 lei.

Az Idők Jelei. București [É. n.] Berarati misszió lap. Kiadja: „Cuvântul Evanghelic.” Haïser György könyvny. Sibiu—Nagyszeben.

Az Igazság Őrállója. București VIII. évf. Keresztény havi folyóirat törvény és bizonyágtételek alapján. Az iratok felelős vezetője: Streza Mihály. Felelős szerkesztő. Ghita Z. Manea. Megjelenése nincs időhöz kötve. Sonnenfeld Adolf Részv.-T. Nagyvárad. Eé 30 lei. Esz 3 lei.

Az Őrtorony és Krisztus Jelenlétének Hirdetője. Cluj—Kolozsvár X. Egy bizottság által szerkesztve. Fel. szerk. Szabó Károly. Havi folyóirat. „Élet” könyvny. Eé 150 lei.

Az Út. Cluj—Kolozsvár V. évfolyam. Szerkesztik és kiadják: Imre Lajos dr., Makkai Sándor dr., Tavaszy Sándor dr. Megjelenik havonta, jul. és augusztus kivételével. Minerva R.-T. Eé 150 lei. Esz 15 lei.

* *Család és Iskola.* Kolozsvár XLV. évf. [1919., 1—2. sz.-al megszünt]. Fel. szerkesztő dr. Mezey Mihály. Társszerk. Kertész József. Kiadó: Kolozs megyei Tanító Egyesület. Stief Jenő és Társa könyvny. Eé 10 K.

Egyházi és Iskolai Szemle. Oradea-Mare—Nagyvárad III. évf. Felelős szerk. Debreczeni István ref. lelkész. Megjelenik kéthetenként. Béres Károly könyvnyomda. Eé 100 lei. Esz 4 lei.

Egyházi Figyelő. Miercurea Niraj—Nyárádszereda IV. évf. Romániai Ref. Lelkész Egyesület hivatalos lapja. Fel. szerk. Árkossy Jenő dr. Megjelenik két-

hetenként. Concordia könyvny. Tg.-Mureș—Marosvásárhely. Eé 60 lei.

Egyházi Híradó. Satu-Mare—Szatmár-Németi XIII. évf. Vallásos irányú heti néplap. Szerkesztik Boros Jenő és Sárközi Lajos református lelkészek. Kiadja: a ref. egyház. Megj. szombaton. Északkeleti könyvny. Esz 2 lei.

Egyházi Szemle. Timișoara—Temesvár II. évf. Szerk. Faragó János dr. theol. tanár. Megjelenik a nyári szünet kivételével havonta egyszer. „Der Landbote” könyvny. Eé 35 lei.

* *Egyházi Ujság.* Timișoara—Temesvár I. évf. [1922.], Szerk. Szabolcska László. Kiadó: Ref. Lelkészi Hivatal. Megjelenik minden második vasárnap. Hunyadi könyvny. Eé 26 lei.

Evangélikus Néplap. Cluj—Kolozsvár III. évf. Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos: Fritz László dr. Megjelenik havonként. Concordia könyvnyomda. Esz 12 lei.

Evangéliumi munkás. Cluj—Kolozsvár III. évf. Szerk. K. Tompa Arthur dr. Kiadja: Evangéliumi Munkások Erdélyi Szövetsége. Megj. két havonta egyszer. Gutenberg könyvny. Eé 40 lei Esz 5 lei.

Gyertyafény. Braila V. évf. Belmissziói és szépirodalmi folyóirat. Fel. szerk. Forró Miklós ref. lelkész. Havi folyóirat. Tip. Ziarului „Curierul”. Eé 24 lei. Esz 2 lei.

Harangszó. Cristurulsăuciu—Székelykeresztúr III. évf. Felelős szerkesztő Nagy Lajos. Kiadja: Udvarhelyi Ref. Egyház Lelkészegyesülete. Megjelenik dec., jan., febr., március hónapokban kétszer. Szabó Kálmán könyvnyomda. Eé 20 lei. Esz 3 lei.

Jó Pásztor. Sighet—Máramarossziget I. évf. Fő és felelős szerkesztő Bede László. Kiadó: a m.-szigeti ref. egyh. Hetilap. Hermes könyvny. Esz 4 lei.

Katolikus világ. [Szent Ferenc Hírnökének folytatása 1923-tól.] Cluj—Kolozsvár XX. évf. Főszerk. P. Trefán Leonárd. Szerk. P. Réthy Apollinár és Frána Péter. Megjelenik havonként egyszer. Laptulajdonos: Erdélyi Szt. Ferenc-rend. Szent Bonaventura könyvny. Eé 36 lei. Esz 3 lei.

Keresztény Magvető. Cluj—Kolozsvár LV. évf. Az Unitár. Irod. Társ. folyóirata. Szerk. Borbély István dr. és Vári Albert. Megj. negyedévenként. Nyom. Minerva R.-T. Eé 60 lei.

Keresztény Élet. Zilah XVII. évf. Havonként megjelenő evangéliumi lap. Szerk. Kádár Géza. Seres Samu könyvnyomda. Eé 20 lei.

** *Kulturkőri Élet.* [Viața Cercurilor Culturale]. Mercurea-Ciuc—Csikszereda II. évf. Nevelés- és tanításügyi Szaklap. Felelős szerkesztő és kiadó: Szalai Anton. Havi. Vákár L. könyvny. Eé 30 lei. [Román-magyar nyelvű].

* *Legyen Világosság.* Kézdivásárhely I. évf. [1920.] Szerk. Kovács Benedek. Kiadó: Konfirmáltak Egyesülete. Havi 2 szám, jul. és aug. kivételével. Kézdivásárhelyi Könyvny. Részv.-Társ. Eé 20 K. Esz 1 K.

Lelkipásztor. Zilah III. évf. Az igehirdetés gyakorlati közlönye. Szerkeszti Kádár Géza ref. lelkész. Havi folyóirat. Seres-nyomda. Eé 160 lei. Esz. 16 lei.

Őrszem. Oradea-Mare—Nagyvárad IV. évf. Szerk. Lestyán Endre dr. Hetilap. Szent László Nyomda R.-T. Eé 80 lei. Esz 1.50 lei

Református Hiradó. Oradea-Mare—Nagyvárad III. évf. Vallásos irányú néplap. Szerk. Csernák Béla. Kiadja: Nagyvárad Ref. Egyház. Megjelenik szomb. Béres Károly könyvny. Eé 60 lei. Esz 2 lei.

Református Szemle. Cluj—Kolozsvár XVI. évf. Az Erdélyi Református Egyházkerület hivatalos lapja. Felelős szerk. Makkai Sándor dr. Társzerkesztő Imre Lajos dr. Megjelenik havonta kétszer. Nyom. Minerva R.-T. Eé 60 lei.

Szent Ferenc Hírnöke. Cluj—Kolozsvár XVIII. évf. [1921]. Szerk. P. Trefán Leonard. Megjelenik havonta. Szent Bonaventura könyvny. Eé 24 lei. [L. A Hírnök, Katolikus Világ.]

Szeretet (baptista lap). Nagyvárad III. évf. Szerk. Szabó Sándor.

Tanitók Lapja. Odorheiu—Székelyudvarhely III. évf. Felelős szerkesztő és kiadó: Gyerkes Mihály. Megjelenik kéthetenként. Könyvny. R.-T. Eé 160 lei. Esz 7 lei.

Tanügyi Szemle. Budiul-Mic—Hagymásbodon I. évf. [Erdélyi Református Tanító Egyesületek Szövetségének hiv. lapja]. Felelős szerkesztő Bencze Gyula, majd Adorján Zoltán. Havi 2 szám. Concordia könyvny. Tg.-Mures—Marosvásárhely. Eé 100 lei.

Unitárius Egyház. Cristur—Székelykeresztur XVI. évf. Szerkeszti Orbán Lajos. Kiadja: Székelykereszturi Unit. Lelkészkör. Megjelenik havonta. Szabó Kálmán könyvny. Eé 30 lei.

Unitárius Közöly. Cluj—Kolozsvár XXXIII. évf. Felelős szerkesztő Boros György dr. Szerkesztő Pap Domokos. Kiadja: Dávid Ferenc Egylet. Megjelenik havonta. „Korvin” könyvnyomda. Eé 20 lei

Unitárius Szószék. Odorheiu—Székelyudvarhely XVII. köt. Szerk. Ürmösi József. Kiadja: Egyetemes Unitárius Lelkészkör. Megjelenik negyedévenként. Könyvny. R.-T. Eé 45 lei.

* *Zsidó Közöly.* Nagyvárad (1921). Szerk. Kohn Dávid.

* *Zsilvölgyi Kath. Tudósító.* Petroșeni—Petroșeny III. évf. [1922] Felelős szerkesztő Karda Ferenc. Havi 2 szám. Hollos Antal könyvny. Fé 15 lei.

V. Igazságügyi és közigazgatási lapok.

Brassóvármegye Hivatalos Lapja. Brașov—Brassó 1923 évf. Főszerkesztő Roll Gyula. Szerk. Lutz Ernő Havi 2 szám. „Unirea” könyvny. Eé 150 lei.

** *Háromszékvármegye Hivatalos lapja* [Gazeta Oficiala a Judetului Treiscaune] Sf.-Gheorghe—Sepsiszentgyörgy II. évf. Szerk. Pompeiu Pop és Simon András. Heti. Mórítz István könyvny. [Román—magyar nyelvű].

** *Monitorul Oficial al orașului Arad.* Arad I. évf. [1922] Felelős szerk. Joan Pocioianu. Heti lap. Nyom. „Concordia”. [Román-magyar nyelvű.]

** *Szamosvölgyi Vasut Hivatalos Lapja.* [Foaia Oficială C. F. „Someșene”]. Dej—Dés 1923 febr. 6., 1. sz. Kiadó: Szamosvölgyi Vasut igazgatósága. Kézirat gyanánt Medgyesi Lajos könyvny. [Román-magyar nyelvű].

** *Törvények—Rendeletek.* [Legi-Decrete]. Oradea-Mare—Nagyvárad III. évf. Jogi és közz. közlemények. Igazgató: Papp János dr. Heti. Kosmos Részv.-Társ. Eé 400 lei. [Román-magyar nyelvű].

VI. Szaklapok

(Szociológiai, műszaki, közgazdasági, ipari, kereskedelmi és egészségügyi lapok).

* *Alkoholizmus Ellen* Gyergyószentmiklós XIII évf. (1922) Fel. szerkesztő Szabó György. Szerk. társ: Sándory Mihály. Havi folyóirat Sándory Mihály könyvny. Eé 24 lei

* *Amerikai Reklám Ujság*. Nagyvárad (1922). Szerk. G. M. Sannarianu.

A Timișoara-i Kereskedők Egyesülete Közleményei. Timișoara—Temesvár IV. évf. Szerk. Engel-Endre Károly. Megj. havonta. Nyom. Hunyadi graf. műint. Esz 15 lei

A Nap. Timișoara—Temesvár 1923. (Évf.?) A Szociális Missziótársulat lapja. Szerk. Ikrich Augusztina n. Megj. havonta. Csendes Testv. könyvny. Eé 12 lei. Esz 2 lei.

** *Bankvilág* (Lumea Bancară). Cluj I. évf. Szerk. Lyceum könyvnyomda. Eé 500 lei. (Román-magyar nyelvű)

Bányamunkás. Cluj—Kolozsvár V. évf. Fel. szerk. Buciumean Pavel. Havi. Bernát könyvny. Eé 100 lei.

Borbélyok és Fodrászok Lapja. Cluj—Kolozsvár XIV. évf. Fel. szerk. Fejérvári Béla. Gutenberg könyvny

Bőripari Munkás. Cluj—Kolozsvár IV. évf. Fel. szerk. Nagy Géza. Kiadó: Romániai Bőripari Munkások Szövetsége. Megj. minden harmadik szombaton. Gutenberg könyvny. Eé 30 lei. Esz 2 lei.

Cipészek Szaklapja. Cluj—Kolozsvár II. évf. Szerk. és kiadó: saját bizottság. Felelős szerkesztő Hegedűs Ferenc. Havi 2 szám (1-én és 15-én). „Studio” könyvny. Eé 150 lei.

** *Consum*. Cluj III. évf. Közgazdasági hetilap. Fel. szerk. Gh. Petruca. Kiadó: Radio Reclame România S. A. „Cultura” könyvny. Esz 10 lei (Román-magyar nyelvű).

* *Csizmadia Mesterek Szaklapja* (Revista Măiestrilor Cizmari). Cluj—Kolozsvár II. évf. (1922). Felelős szerk. Kostaly Gábor. Társzerkesztő Gyóry István. Kiadóhiv. főnök: Pop Pompei. Laptulajdonos és kiadó: Országos Csizmadia Ipartanács. Havi. Gutenberg könyvny. Eé 60 lei. (Román-magyar nyelvű).

** *Drogeria es Vegyipar*. (Drogeria și Industria Chimică). Cluj I. évf. Fel. szerk. Réder Lipót. Havi. Nyom. Katz Testv. Eé 240 lei (Román-magyar-német nyelvű.)

** *Drogueria*. Cluj—Kolozsvár I. évf. Szerk. Nagy László és Réder Lipót. Fel. szerk. Jacob Stiopu. Havi. Nyom. Katz Testv. Eé 240 lei. (Román-magyar-német nyelvű).

Egyleti Értesítő. Dej—Dés XXXV. évf. Szolnok-Dobokai Gazd. Egyl. hiv. közlönye. Szerk. Nagy Endre dr. Megj. időszakonként. Medgyesi L. könyvny.

Élelmzési Munkás. Cluj—Kolozsvár III. évf. Felelős szerk. és kiadó: Czala J. Lajos. Havi 2 sz. Gutenberg könyvny. (L. Haladás)

Építőmunkás. Cluj—Kolozsvár II. évf. Fel. szerk. Fekete Lajos. Fel. kiadó: Oltyán Péter. Havi. Gutenberg könyvnyomda. Eé 24 lei.

Erdélyi Barázda. Tg-Mures-Marosvásárhely IV. évf. Szerk. Gáspár József. Megj. csüt. Benkő László könyvny. Eé 60 lei. Esz 2 lei.

Erdélyi Corvina. Oradea-Mare—Nagyvárad I. évf. Könyv- és Papirkereskedők szaklapja. Szerk. Fekete Sándor és Wohl Márkus dr. Tip. „Cele Trei Crișuri”. Eé 200 lei.

Erdélyi és Bánáti Háztulajdonosok Lapja. Arad I. évf. Főszerk. Lukácsy Lajos. Igazg. szerk. Steinitzer Pál dr. Nyom. Réthy Succ. Eé 120 lei.

Erdélyi Gazda. Cluj—Kolozsvár LIV. évf. Erdélyi Gazdasági Egylet hivatalos közli. Felelős szerkesztő Török Bálint. Megjelenik vasárnap. Nyom. Minerva R.-T. Eé 250 lei. Esz 5 lei.

* *Erdélyi Grafika*. Cluj—Kolozsvár I. évf. (1920) Nyomdászati szaklap. Fel. szerk. Polonyi Albert. Havi 2 szám (1-én és 15-én. Polonyi A. („Globus”) nyomdája. Eé 50 lei.

* *Erdélyi Hirlaptudósító*. Nagyvárad (1922). Szerk. Mezey Sándor.

* *Erdélyi Közgazdaság*. Kolozsvár IV. évf. (1919). Felelős szerk. Torday József. Szerk. S. Nagy László. H. szerk. Vér Márk. Heti. Bernát könyvny. Eé 50 K, Esz. 1 K. (L. Riport Ujság).

* *Erdélyi Merkur*. Cluj—Kolozsvár V. évf. (1920). Keresk., ipari szaklap. Felelős szerkesztő S. Nagy László. H. szerk. Molitorisz Pál. Szerk. Kiss Béla dr. és Torday József. Heti. Stief Jenő

és Tsa könyvny. Eé 200 K. Esz 4 K. (L. Közgazdaság).

Erdélyi Orvosi Lap. Cluj—Kolozs-vár IV. évfolyam. Erd. Múzeum Egl. Orvostud Szakosztályának hiv. közlönye Felelős szerkesztő Koleszár László dr. Szerk. Filep Gyula dr. és Veres Ferenc dr. Havi 2 szám [1-én és 15-én]. Nyom. Minerva R.-T. Eé 200 lei

Famunkás. Cluj—Kolozs-vár II. évf. Felelős szerkesztő és kiadó: Bartha Károly Havi egy szám. Gutenberg könyvny. Eé 50 lei.

** *Fatisztviselő* Functionarul Forestier]. II. évf. Lemul melléklete [Román-magyar nyelvű.]

** *Fauna.* Baromfitenyésztési lap. Cluj II. évf. Felelős szerkesztő dr. Jonel Costin. Szerk. Lászlóffy Ferenc. Megj. negyedévenként. Kiadó és laptulajdonos: „Fauna” Társ. Corvin könyvny. Eé 150 l. Esz 15 l. [Román-magyar ny.]

** *Fierul.* Vaskereskedők Közölyne. Cluj I. évf. Fel. szerk Alex. Blazsek. Havi 2 szám. Nyom. „Ardealul” — Eé 360 lei (Román—magyar—német nyelvű)

Fodrász Ujság. (Revista Frizerilor), Tg-Mures—M.-vásárhely I évf Fel. szerk. és lapigazgató: König Károly. Havi 2 szám Nyom Fil. „Ardealul.” — Eé 80 lei. (Csak a cím kétnyelvű).

** *Fotografia.* Alba-Julia II. évf Műszaki szerkesztő Waldemar Petri. Havi. Püsp Lyc. könyvny. (Zöld Gyula). — Eé 240 lei. (Román—magyar—német nyelvű).

Gazdák Lapja Satu-Mare—Szatmár III. évf. Fel. szerk. és laptulajdonos: Molnár Imre. Megj. szomb Északkeleti könyvny. — Eé 80 lei.

* *Globus.* Cluj—Kolozs-vár I. évf. (1920). Keresk. szaklap Fel. szerk. Holló Andre dr. Laptulajdonos és kiadó: Kappel Sándor. Heti. Nyom. Minerva R. T. — Eé 104 lei. Esz 2 lei.

Grafikai Ipar. Cluj—Kolozs-vár 1923. (évf ?). Sokszorosító ipari szaklap. Szerk. Fuchs Imre és Kriszó Kálmán. Havi 2 szám. Kadima Nyomdav. — Eé 120 lei. Esz. 5 lei.

** *Graphic-Union.* Cluj—Kolozs-vár III. évf. Nyomdaipari szaklap. Fel szerk. Dózsa Andor. Nyom. Minerva R. T. Tagdíj ellenében. (Román—magyar—német nyelvű.)

** *Gyógyszerészeti Folyóirat.* (Revista Pharmaceutice). Cluj—Kolozs-vár I évf Fel. szerk. Nagy Samu. Szerk. biz. Flohr József, Krausz Elemér, Murgán János. Havi 2 szám. Kadima Ny. R. T. — Eé 300 lei (Román-magyar nyelvű).

* *Haladás.* Cluj—Kolozs-vár II. évf. (1922) Fel. szerk. és kiadó: Czala J. Lajos. Havi 2 szám (1-én és 15-én). Gutenberg könyvny. Eé 50 lei. Esz 2.50 lei. (L. Élelmészeti Munkás).

Hangya. (Az „Erdélyi Gazda” melléklete). Cluj—Kolozs-vár VII. évf. Szerk. Dr. Szent-Iványi Árpád. Kiadó: Török Bálint. Laptulajdonos: „Hangya” Szöv. Közp. Nagyenyed. Heti. Nyom. Minerva R. T. Kolozs-vár.

Hotel-Szeszipar. Cluj—Kolozs-vár II. évf. Vendégipari szaklap. Főszerk. Jeney Ferenc. Fel. szerk. Némegy Gábor. Havi 2 szám (1-én és 15-én). Lyceum könyvny. Eé 150 lei. Esz 7 lei.

* *Ifjú Gárda.* Cluj—Kolozs-vár I. évf. (1922). Szerk. ? Élet könyvny.

* *Iffumunkás.* Cluj—Kolozs-vár I. évf. (1922). Fel. szerk. T. Albani. Havi 2 szám. Gutenberg könyv.

** *Industria.* Nagyvárad (1921). Ipari és közgazdasági lap. Szerk. I. Chereiu, Vasca Teodor. Kiadó: Fleischer Sándor. (Román-magyar nyelvű. Megszűnt.)

Intézeti Értesítő. Arad II. évf. Fel. szerk. Füzessy Dezső. Kiadó: „Gazdák” Ált. Biz. R. T. Megj. havonta. Reclam könyvny.

Iparosok Lapja. Cluj—Kolozs-vár I. évf. Főszerk. Hevesi József. Fel. szerk. Némegy Gábor. Szerk. Mátrai János Laptulajdonos: Iparosok Lapja B. T. Megj. minden második szomb. Providentia könyvny. Eé 300 lei. Esz 15 lei.

Keleti Lloyd. Timișoara—Temesvár II. évf. Közgazdasági szaklap. Főszerk. Lendvai Jenő. Havi 3 szám (10-én, 20-án és 30-án). „Helicon” könyvny. R. T. Eé 220 lei. Esz. 7 lei.

Kertészeti Közölyne. Simeria—Piski II. évf. Szerk. és kiadja: Papp Samu. Megj. havonta. Laufer V. könyvny. Déva. Eé 40 lei.

Könyvkötők Lapja. Cluj—Kolozs-vár III. év. Fel. szerk. Strosz István. Kiadó-tulajdonos: Urbán Mihály. Megj. havonta. Gutenberg könyvny.

* *Közügazdaság.* Cluj—Kolozs-vár VII. évf. (1922). Fő és fel. szerk. P. Székely Andre dr. Szerk. Kiss Béla dr. majd:

Kappel Sándor. Bécsi szerk. Szemere Pál. Heti. Laptulaj. és nyomt. Minerva R. T. Eé. 120 lei Esz 3 lei. (L. Közg. Rum. Ll.)

** *Közgazdaság. Rumänischer Lloyd* Cluj VIII. évf. Felelős szerk. J. Petruca. Heti „Cultura” könyvny. Esz. 10 lei. (Magyar-német nyelvü.)

** *Lemnul.* Cluj IV. évf. „Erdélyrészi Faegyesület” hiv. közl. Fel. szerk. és igazgató: Traian Chirilă. Társszerk. Farkas Lajos. Havi 2 szám. Tip. Dr. G. Bornemisa. Eé 500 lei (Román-magyar nyelvü). L. Fatisztviselő.

Méhész. Timișoara—Temesvár X. évf. Szerk. Valló János. Megj. kéthavonként. Keller könyvny. Eé 50 lei.

Méhészeti Közlöny. (Az Erdélyi Gazda mellékl.) Cluj-Kolozsvár XXXVIII. évf. Fel. szerk. és kiadó: Török Bálint. Laptulajdonos: Erdélyrészi Méhész Egyesület. Megj. havonként. Nyom. Minerva R. T. Tagsági díj fejében.

Molnárak Lapja. Cluj—Kolozsvár IV. évf. Fel. szerk. Hoffmann Ödön. Megj. minden második vasárnap, fölváltva magyar és román nyelven. Nyom. Hunyadi grafikai műint. Timișoara. Eé. 300 lei.

Munkaadók Lapja. Arad VI. évf. Fel. szerk. Réthy József. Heti. „Vasárnap” nyomdav. Eé 104 lei. Esz. 2 lei.

* *Műszaki Értesítő.* Cluj—Kolozsvár I. évf. (1920). Fel. szerk. és kiadó: Nagy Károly. Havi 2 szám. „Globus” könyvny. Eé 45 lei.

Pharmacia—Gyógyszerész Ujság. Cluj—Kolozsvár IV. évf. Fel. szerk. Molitörisz Pál. Havi 3 szám (1-, 10-, 20-án). Lepage Lajos könyvny. Eé 360 L.

Pharmaco Courier. Cluj—Kolozsvár II. évf. Fel. szerk. Rehon Károly. Kadima Nyom. R. T. Eé 150 lei.

Orvosok Lapja. Timișoara—Temesvár IV. évf. Fel. szerk. Szana András dr. Havi. „Helicon” könyvny. R. T. Eé. 40 lei.

* *Riport Ujság.* Cluj—Kolozsvár. V. évf. (1920.) Keresk. és ipari hetilap. Fel. szerk. S. Nagy László. Szerk. Kiss Béla dr. és Tordai József. Stief Jenő és Tsa könyvny. — Eé 160 korona. Esz 3 korona. (L. *Erdélyi Merkur.*)

** *Romániai Óráskor és Ékszerészek Szaklapja.* (Gazeta Ceasornicarilor și Bijutierilor Români.) Cluj—Kolozsvár. II. évf. Felelős szerk. Szilágyi De-

ző dr. Kétheti. Katz Testvérek könyvny. — Eé 240 lei. (Román-magyar-német nyelvü.)

Ruházati Munkás. Cluj—Kolozsvár. III. évf. Kiadó és fel. szerk. Csoma Ignác. Gutenberg könyvny. — Eé 30 lei.

* *Speditio.* Cluj—Kolozsvár. I. évf. (1921.) Vám- és szállítási szaklap. Fel. szerk. Székely Béla. Főszerk. Deutsch Hermann. Kiadó: Deutsch Testvérek. Havi 3 szám. (1-én, 10-én és 20-án.) Corvin könyvny. Román-magyar-német nyelvü.)

Sütőipar. Cluj—Kolozsvár. II. évf. Fel. szerk. Knöpfler Albert. Havi 2 szám. (1-én és 15-én.) Corvin könyvny. — Eé 240 lei

Szakszervezeti Értesítő. Cluj—Kolozsvár III. évf. Romániai Munkásszöv. Szaktanácsa hiv. közl. Fel. szerk. és kiadó: Flueraș János Havi egy szám. Gutenberg könyvny. — Eé 25 lei.

Székely Méhész Tg.-Săcuilor—Kézdivásárhely. IV. évf. Fel. szerk. Dálnoki Paál Lajos. Havi. Kézdivásárhelyi Könyvny R. T. — Eé 120 lei.

* *Társadalmi Kérdések.* Timișoara—Temesvár. I. évf. Szerk. Somló Lipót. Megj. öt-hat heti időközökben. Hiller & Comp könyvny. Esz 5 lei. (Csak egy szám jelent meg.)

** *Typograph.* Cluj. V. évf. Grafikai szaklap. Fel. szerk. és kiadó: Jordáky Lajos. Heti. Gutenberg könyvny. (Román-magyar-német nyelvü.)

* *Uj Termelés.* Nagyvárad I. (1920.) Szerk. Dr. Sarkadi Lajos és Dr. Oláh Béla.

Vadász Ujság. Tg.-Mureș—M.-Vásárhely II. évf. Szerk. Földesy György dr. Havi. Bolyai Könyvny. R. T. — Eé 150 lei.

Vas- és Fémmunkás. Cluj—Kolozsvár. IV. évf. Fel. szerk. Bartalis Sándor. Havi. Gutenberg könyvny. — Eé 60 lei.

VII. Egyéb lapok.

(Sport-, tánc- és alkalmi lapok.)

Aradi Élő Ujság. Arad, 1923. febr. 12. I. évf. Egyetlen szám. Az aradi ujságírók és a kath. gimn. tanárainak közreműködésével szerk. Olasz Pál dr. Aradi Hirlapnyomd. — Esz 10 lei.

Bánáti Sport. Timișoara. II. évf. Fel. szerk. és kiadó; Ormay Ottó. Laptulaj-

donos: Dr. Adamov Dušan. Megj. hétfőn. Csendes Testvérek könyvny. — Eé 225 lei.

Bánáti Sportélet. (Sportvilág és Bánáti Sport folyt.) Timișoara V. évf. Fel. szerk. Kotzmuth Artur. Társszerk. Dr. Feld Kálmán és Ormay Ottó. Heti 2 szám (hétfő és péntek). Nyom. Hunyadi grafikai műint. — Eé 150 lei.

Dési Sport. Alkalmi ismertető. Dej—Dés 1923. július hó 6. Kiadja: A szerk. bizottság. Medgyesi Lajos könyvny.

Erdélyi Sport. (Vidéki Sport folytatása.) Arad. VI. évf. Fel. szerk. Mittermayer Ödön. Fel. kiadó: Schmaller János. Megj. hétfőn. Nyom. Aradi Hirlap nyomda Társ. — Eé 100 lei. Esz 3 lei.

Marosmenti Sport. Tg.-Mureș—M.-vásárhely?

** *Sport.* Organ Oficios TSSR. Cluj. III. évf. Fel. szerk. Blumberg József. Megj. hetenként. Nyom. Minerva R. T. — Eé 100 lei. Esz 3 lei. (Román-magyar nyelvű.)

Sportélet. Nagyvárad. II. évf. Szerk. Berkes József.

* *Sportélet.* Nagyvárad. (1921.) Szerk. Hilf László.

Sportélet. Oradea-Mare—Nagyvárad. III. évf. Fel. szerk. és kiadó: Dr. Steiner Sándor. Hetilap. „Nagyvárad Napló” Nyomda R. T. — Esz 3 lei.

** *Sporthirek.* (Curierul Sportiv.) Cluj I. évf. Red. resp. Nicolae Constantin. Magyar szerk. Buchwald Béla. Megj. a sportsaiszonban hetenként. Corvin könyvnyomda. — Esz 3 lei. (Román-magyar nyelvű.)

Sportvilág. (Sportélet.) Timișoara—Temesvár. V. évf. Főszerk. Feld Kálmán dr. Fel. szerk. Kotzmuth Artur. Megj. hetenként. Hunyadi könyvny. — Eé 150 lei.

* *Színészvilág.* Alkalmi lap. Cluj—Kolozsvár, 1921. jun. 28. Első és utolsó szám. Szerk. Sümegi Ödön. Nyom. „Union” R. T. — Esz 3 lei.

Szudricsi Híradó. Szudrics. I. évf. (?) Fel. szerk. Farkas Ernő. Tip. „Doina” Beius.

* *Ujságíró Nap.* Alkalmi Ujság. Kolozsvár, 1920 aug. 29. Irták: az öszszes kolozsvári ujságírók. Szerk. Győri Illés István. Stief Jenő és Tsa könyvny. — Esz 6 korona.

Táncütökör. Alkalmi lap. Temesvár, 1923. Növendékei részére szerk. Niedermayer Emil okl. táncmester. Nyom. Schwäbische Buchdruckerei.

Vidéki Sport. Arad. VI. évf. Hétfői sportszaklap. A FSSR aradi kerületének hivatalos lapja. Fel. szerk. Mittermayer Ödön. Kiadótulajdonos és nyomt. Reismann Samu nyomdája. — Esz 3 lei.

Az első magyar hírlap, Rát Mátyás *Magyar Hirmondó*-ja, 1780 január 1-én jelent meg Pozsonyban. Az első erdélyi magyar hírlap, az *Erdélyi Magyar Hírvívő*, 1790 Szentgyörgy hava 3-ik napján indult meg Nagyszebenben Fábián Dániel és Cserey Elek szerkesztésében. Az első erdélyi politikai hírlap Kis Szántói Pethe Ferenc *Hazai Híradó*-ja, a későbbi Méhes-féle nagyjelentőségű *Erdélyi Híradó*, 1827 dec. 29-én jelent meg Kolozsvárt. Ennek melléklapja volt 1830 jan. 1-től a *Nemzeti Társalkodó*, az első erdélyi magyar folyóirat. Erdélyben Kolozsvárt indul meg 1813-ban az első magyar tudományos folyóirat, Döbrentei *Erdélyi Múzeuma*; az első magyar néplap 1834 ápr. 6-án Brassai *Vasárnapi Ujságja*, az első magyar ifjúsági lap 1851-ben, Brassai *Fiatalság Barátja*. Erdélynek tehát a magyar időszaki sajtó történetében is jelentős és értékes multja van.

A romániai magyar időszaki sajtó öt esztendejének (1919—1923)

statisztikája.

A lap jellege	Összesen	Ebből		1922 végéig megszűnt	1923-ban megjelent	(Ebből 1923)	
		1919 előtt	1919 után			csak magyar	magyar rom.-né.
		keletkezett				nyelvű	
I. 1 Politikai napilapok	31	19	12	13	18	18	—
2 Politikai (társadalmi) hetilapok	77	38	39	24	53	51	2
3 Politikai folyóirat	1	—	1	—	1	1	—
II. 1 Vegyes tartalmu (ké- pes) lapok	14	2	12	4	10	8	2
2 Humorisztikus lapok	12	3	9	3	9	9	—
3 Ifjúsági lapok	9	—	9	4	5	5	—
4 Riport (szatirikus) lapok	19	—	19	9	10	10	—
III. Irodalmi és kritikai la- pok	15	1	14	11	4	4	—
2 Színházi és filmlapok	20	3	17	7	12	12	1
3 Zene- és éneklapok	5	2	3	—	5	5	—
IV. Vallásos és nevelés- ügyi lapok	35	11	24	7	28	27	1
V. Igazságügyi és közigaz- gatási lapok	5	—	5	—	5	1	4
VI. Szaklapok	70	8	62	18	52	38	14
VII. Egyéb lapok	17	—	17	4	13	11	2
Összesen:	330	87	243	104	226	200	26

Dr. György Lajos.